

Silva Annala & Siiri Lyytikäinen

VALLANKÄYTTÖ HIERARKIA-ASETELMAN HUIPULLA

Näkökulma sukupuolittuneeseen vallankäyttöön tyttöjen ja
poikien vertaisten keskuudessa

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Silva Annala & Siiri Lyytikäinen: Vallankäyttö hierarkia-asetelman huipulla: Näkökulma sukupuolittuneeseen vallankäyttöön tyttöjen ja poikien vertaisten keskuudessa

Alempi korkeakoulututkinto

Tampereen yliopisto

Luokanopettaja, Kasvatustieteiden koulutus

Huhtikuu 2021

Tässä kasvatustieteiden kandidaatin tutkielmassa tutkitaan tyttöjen ja poikien hierarkia-asetelmien huipulla käytettäviä vallankäytön piirteitä sekä niitä sukupuolen ideaaleja, joilla hierarkia-asetelman huipulla toimitaan vertaisten keskuudessa. Tutkimuksen tavoitteena on nostaa julkiseen keskusteluun vallan ja sukupuolen yhteenkietoutumista hierarkia-asetelmissa. Kasvatussyhteisöjen olisi tärkeä tunnistaa tyttöjen tai/ja poikien välistä/keskinäisiä kategorisoituja hierarkia-asetelmia vertaisten keskuudessa murtaen samanaikaisesti kaksinaapaista sukupuolen käsittämisen tapaa.

Tutkimusaineistona käytettiin kahta artikkeliväitöskirjaa, joista molemmat tarkastelivat tytön tai pojan hierarkia-asetelmaa koulussa. Väitöskirjoista analysoitiin niiden tutkimustuloksia ja pohdintalukua. Valittu tutkimusaineisto analysoitiin sisällönanalyysinä sekä teemoittamista apuna käyttäen. Tutkimustuloksia peilattiin Bourdieun pääomien, Foucault'n valtakäsityksen sekä Connellin sukupuolen tarkastelun näkökulmista.

Tutkimus osoittaa, että sukupuolen ideaaleina voidaan korostaa feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta, heteronormatiivisuutta sekä erilaisia sosiaalisen toimijuuden piirteitä. Tyttöyden ideaalina nähdään olevan kentästä riippuen joko maskuliininen tai feminiininen ilmentämisen tapa, kun pojan ideaalina on näyttäytyä vain maskuliinisuuden kautta. Heteronormatiivinen ajattelutapa kumpuaa niin tyttöjen kuin myös poikien keskuudessa oikeanlaisena seksuaalisena suuntautumisena ja heteroudesta poikkeaminen laskee yksilön hierarkkista statusta. Tytölle ideaali käyttäytymisen malli on olla sosiaalinen eli ulospäinsuuntautunut ja pojan ideaali käyttäytymisen malli nähdään kykyä puolustaa itseään sekä käyttäytyä reilusti vertaisia kohtaan.

Tutkimus osoittaa, että tyttöjen vallankäyttö ilmenee sosiaalisen hierarkian huipulla piiloisen pelkovallan kautta. Poikien vallankäytön mahdollisuudet hierarkia-asetelman huipulla toteutuvat niin piiloisena pelkovaltana, näkyvänä pelkovaltana kuin myös rakentavana valtana. Tytön vallankäytön asema on suhteessa pojan vallankäytön asemaan alisteinen, sillä tyttö pystyy saavuttamaan korkean hierarkia-aseman vain pojan hyväksynnän kautta.

Avainsanat: sukupuoli, sosiaalinen hierarkia, valta, kenttä, pääoma, status

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	Johdanto	4
2	Teoreettinen viitekehys.....	5
2.1	Sukupuoli	5
2.1.1	<i>Sukupuoli yhteiskunnassa</i>	7
2.1.2	<i>Hegemoninen maskuliinisuus</i>	9
2.1.3	<i>Sukupuolen suhde seksuaalisuuteen</i>	10
2.2	Sosiaalinen hierarkia	11
2.3	Valta	12
2.4	Kenttä ja pääoma.....	13
2.5	Status	15
3	Tutkimuksen toteuttaminen	17
3.1	Tutkimustehtävä.....	17
3.2	Laadullinen tutkimus	17
3.3	Sisällönanalyysi	18
3.4	Aineisto	19
3.5	Analyysin eteneminen.....	20
3.6	Eettiset ratkaisut	23
4	Tutkimustulokset.....	25
4.1	Sukupuolien ideaalit hierarkia-asetelmissä	25
4.1.1	<i>Feminiinisyys ja maskuliinisuus sukupuolien ideaaleissa</i>	26
4.1.2	<i>Heteronormatiivisuus hierarkia-asetelmassa</i>	28
4.1.3	<i>Ideaalit sosiaalisen toimijuuden piirteet</i>	29
4.2	Vallankäyttö hierarkia-asetelmien huipulla	32
4.2.1	<i>Tyttöjen vallankäytön muodot</i>	33
4.2.2	<i>Poikien vallankäytön muodot</i>	35
5	Johtopäätökset ja luotettavuus	38
5.1	Tutkimuksen johtopäätökset.....	38
5.2	Tutkimuksen luotettavuus	40
6	Aineisto	43
7	Lähteet.....	44

TAULUKOT

TAULUKKO 1.	Sukupuolen ideaalit hierarkia-asetelmissä	26
--------------------	---	----

KUVIOT

KUVIO 1.	Tytön ja pojan vallankäytön mahdollisuudet hierarkia-asetelman huipulla.....	33
-----------------	--	----

1 JOHDANTO

Tässä kasvatustieteen kandidaatin tutkimuksessa perehdymme tyttöjen sekä poikien hierarkia-asetelmien huipulla käytettäviin vallankäytön piirteisiin sekä niihin sukupuolen ideaaleihin, joilla hierarkia-asetelman huipulla toimitaan vertaisten keskuudessa. Mielenkiintomme kohteena ovat erityisesti, millaisia sukupuolen ideaaleja tyttöjen ja poikien vertaisryhmistä voidaan havaita sekä millaisia vallankäytön muotoja hierarkian huipulla käytetään. Tutkimuksen aineisto on analysoitu laadullista sisällönanalyysiä käyttäen.

Tutkimuksen aihe nousee kahden luokanopettajaopiskelijan mielenkiinnosta sukupuolta ja sukupuolentutkimusta kohtaan. Tarkastelemme tutkimuksemme sukupuolta laaja-alaisena ilmiönä, joka on omaksunut erilaisia yhteiskunnan sanomattomia sääntöjä, joilla sukupuolta määritellään. Tutkijoina haluamme nostaa esiin normitettuja näkökulmia sukupuolesta ja vallasta, mitkä edustavat stereotyypistä 'tyttöyttä' tai 'poikuutta'.

Tutkimusaineisto on koottu kahden väitöskirjatutkimuksen tutkimustuloksista sekä pohdintaluvuista. Molemmat tutkittavat väitöskirjat tarkastelevat hierarkiaa sekä suosion rakentumista koulun kontekstissa tytön tai pojan perspektiivistä. Kasvatustieteiden opiskelijoina koemme tärkeäksi nostaa julkiseen keskusteluun sukupuolen ja vallan tuottamia merkityksiä koulumaailmassa.

Tutkimusaiheemme on ajankohtainen, sillä kasvatusyhteisölle on tärkeää ymmärtää tyttöjen ja poikien välisiä hierarkia-asetelmia vertaistensa joukossa sekä tunnustaa sukupuolen ei-binäärisyys huomioiden se opetuksessa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Sukupuolelle annettuja merkityksiä hierarkia-asetelman kontekstissa on Suomessa tutkittu viime vuosina niukasti. Määrittelemme käsitteistöä melko laajalaisesti, sillä tutkimuksemme aihealue on hyvinkin kattava sen monitieteellisyyden näkökulmasta. Perehdymme tutkimuksessamme tyttöjen sekä poikien hierarkia-asetelmien muodostumiseen vertaistensa keskuudessa. Kohdistamme tutkimuksessamme katseemme siihen, millaisia ideaaleja tyttöjen ja poikien vertaisryhmissä voidaan tuottaa sekä millaisia vallankäytön muotoja hierarkian huipulta kohdistuu muihin vertaisiin.

Tutkimusaineisto analysoidaan sisällönanalyysillä. Tutkimuksen tutkimustulososuudessa esitämme tuloksemme siitä, minkä vuoksi tällaisia erilaisia toimintatapoja ilmenee tyttöjen tai poikien vertaisten keskuudessa. Johtopäätöksissä pohdimme myös tarkemmin sitä, voiko tyttöjen ja poikien välillä olla jonkinlaista vuorovaikutteista toimintaa hierarkia-asetelmien muotoutumisen ehtoina.

Määrittelemme seuraavaksi tutkimuksemme kannalta olennaisia käsitteitä, jotka rakantavat teoreettisen viitekehysten omalle tutkimuksellemme. Käsitteiden valinta oli vaikeaa, sillä tutkimuksemme teoriatausta on laaja valitsemastamme näkökulmasta. Olemme valinneet tarkempaan käsittelyyn käsitteet sukupuoli, sosiaalinen hierarkia, valta, kenttä, pääoma ja status.

2.1 Sukupuoli

Sukupuolta käsittelevässä osuudessa määrittelemme sukupuolen, otamme kantaa sukupuolen kaksinapaiseen määrittelyyn ja siihen liittyviin ongelmiin. Myöhemmin tässä osuudessa kerromme sukupuoleen liittyvistä yhteiskunnan asettamista pakoista, ja siitä miten sukupuoli näyttäytyy yhteiskunnassa yksilöä määrittelevänä tekijänä. Avaamme myös tutkimuksessamme esiin nousevan hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä sekä sukupuolen suhdetta seksuaalisuuteen.

Tutkimuksessamme pyrimme ymmärtämään tutkittavan joukkomme, tyttöjen ja poikien, moninaisuutta sekä yksilöiden keskinäisiä eroja. Emme oleta, että tytöt tai pojat ovat omina joukkoinaan yhtenäiset. Pyrimme tutkimuksellamme lisäämään ymmärrystä tyttöjen ja poikien ryhmien moninaisuudesta. Rossi (2010) mukaan sukupuoli käsitetään ruumiillisena, mutta näyttäytyy kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. Sukupuolelle annetaan kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä, mitkä ilmenevät muun muassa ruumiillisina tyyleinä olla ja elää (Rossi 2010, 21). Tutkimuksessamme käsitämme työtöiksi ja pojiksi kaikki henkilöt, jotka identifioivat itsensä jompaankumpaan ryhmään.

Edellä mainitut määritelmät sukupuolesta, tyttöydestä ja poikuudesta saavat Butlerin (2006, 54) tekstistä uusia näkökulmia sukupuolen sosiaalisen ja biologisen erottelun kautta. Tämä erottelu on alun perin muodostettu kyseenalaistamaan biologista sukupuolta tietynlaisena ennalta määriteltynä kohtalona. Butler (2006, 54–55) määrittelee sosiaalisen sukupuolen olevan niitä kulttuurisia merkityksiä, joita biologinen ruumis omaksuu. Tämän ajatuksen mukaan sukupuoli ei määrity tai seuraa biologista sukupuolta millään tietyllä tavalla. Ajattelu kaksijakoisesta sosiaalisesta ja biologisesta sukupuolesta (nainen ja mies) säilyttää uskomuksia siitä, että biologinen sukupuoli heijastaa tai rajoittaa myös yksilön sosiaalista sukupuolta. Butler (2006, 55) jatkaa myös kyseenalaistamalla biologisen sukupuolen muuttumattoman luonteen. Tarkasteltaessa biologisen sukupuolen historioita ja niitä ”tosiasioita”, jotka ylipäätään määrittävät biologisen sukupuolen – kenties kromosomit, hormonit tai anatomia – voidaan samalla kyseenalaistaa biologisen sukupuolen muuttumaton luonne. Tämän ajatteluketjun tuloksena voidaan todeta se, että biologinen sukupuoli on yhtä kulttuurisesti rakentunut ilmiö, kuin sosiaalinen sukupuolikin on. (Butler 2006, 54–55.)

Kaksinapainen ajattelu sekä biologisesta että sosiaalisesta sukupuolesta vahvistavat ja tekevät luonnolliseksi heteroseksistisiä sekä maskuliinisia valtajärjestelmiä (Butler 2006, 91). Mitä siis tapahtuisi, jos kaksinapaisesta ajattelusta luovuttaisiin ja biologista sukupuolta ei pidettäisi enää identiteetin ”totuutena”? Butler (2006, 92) vastaa tähän kysymykseen tekstissään ajatuksella siitä, että jos biologinen sukupuoli vapautettaisiin näistä totuuksista, avaisi se mahdollisuuden sukupuolen parodioimiselle monimuotoisuuksien kautta ja leikkittelylle sukupuoli-

lella kumouksellisesti. Monimuotoisuuksien parodioimisen jälkeen, olisi mahdollista kumota luonnollistetut käsitykset sukupuolesta, jotka mahdollistavat miesten hegemonian ja heteroseksisen vallan. (Butler 2006, 92.)

Engelberg (2010, 167) esittää, että sukupuolen kaksijakoisuus ja miehen valta-asema yhteiskunnassa näkyy myös kielessä. Mies on normi ja nainen poikkeus, joka eroaa miehestä sukupuolella. Tämä näkyy esimerkiksi niin, että sukupuolineutraalitkin ilmaukset ihmisestä, ovat todellisuudessa piilomaskuliinisia ja merkitsevät useimmiten todellisuudessa miestä (Engelberg 2010, 167). Kyseisen ilmiön lisäksi myös kielen geneerinen maskuliinisuus on yksi miehen valta-asetelman ilmentymisen tavoista. Geneerisellä maskuliinisuudella tarkoitetaan kielen ilmentymistä sukupuolittuneena, vaikka todellisuudessa viitataan kumpaankin sukupuoleen tai ihmisiin yleensä. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi vihamies ja esimies. Tällainen yleispätevä maskuliinisuus nähdään ongelmattomaksi ja merkitykseltään sukupuolineutraaliksi. (Engelberg 2010, 167.)

Sukupuolesta ajattelu kaksinapaisena kulttuurisena tuotoksena on siis ongelmallinen ja sukupuolien moninaisuuden poissulkeva ajattelutapa. Tutkimuksemme aineistoissa on tutkittu sukupuolta kaksinapaisen jaon kautta, toisessa väitöskirjassa tyttöjä ja toisessa poikia omina joukkoinaan. Olemme kuitenkin kiinnostuneet tutkimuksessamme siitä, millaisia merkityksiä sukupuolille on annettu hierarkia-asetelmien kontekstissa tutkimuksissa, joissa on tehty selkeä raja kahden sukupuolen välille.

2.1.1 Sukupuoli yhteiskunnassa

Suomen lainsäädännön kohdassa ”Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista” (661/2009) §11 mukaisesti sukupuoli voidaan määritellä pelkän henkilötunnuksen perusteella. Henkilötunnus on tietynlainen numero- sekä kirjainyhdistelmä, joka osoittaa esimerkiksi henkilön sukupuolen mieheksi tai naiseksi. (Finlex 2009.)

Henkilö voidaan kuitenkin vahvistaa lain ”Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta” (563/2002) mukaisesti toisen sukupuolen edustajaksi alkupe- räisestä väestölain mukaisesta sukupuolimääritelmästä huolimatta, mutta se edellyttää yksilöltä erilaisia vahvistamisedellytyksiä. Näitä ovat muun muassa täysi-ikäisyys, lääketieteellinen selvitys, rekisteröimätön parisuhde sekä pysyvä

asuinpaikka Suomessa tai Suomen kansalaisuus. (Finlex 2002.) Kyseinen järjestelmä sulkee huomattavan osan ei-binäärisistä henkilöistä määritelmän ulkopuolelle. Vaikka naisten ja miesten välisessä tasa-arvolaisissa todetaan §4 mukaisesti: ”Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen sekä työnantajien tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.” (Finlex 2014), on toteamus kuitenkin ristiriitainen suhteessa valtion hallinnoimaan järjestelmään, joka pohjautuu kaksinapaiseen sukupuoli- jaotteluun sosiaaliturvatunnuksen merkityksen kautta.

Puolestaan liberalistisessa yhteiskuntateoriassa yksilö sukupuolestaan riippumatta on määritelty yhdenvertaisiksi suhteessa muuhun väestöön. Tämä määritelmä perustuu ajatukseen, jossa kaikki ihmiset väestössä katsotaan viime kädessä vastaavanlaisiksi. Määritelmän mukaan ihmiskunta on jaoteltu biologisiin, psyykkisiin ja älyllisiin eroihin, joista voidaan ajatella, että vain valkoisen miehen asema on ideaali. (Urponen 2010, 293.) Tämänkaltainen jaottelu asettaa kaikki muut ihmiset eriarvoiseen asemaan, jos he eivät yllä kaikkiin ideaalin vaatimiin kriteereihin. Kuten todettiin, sukupuoli on määrittävä tekijä yhteiskunnassa ja se voi niin tarjota kuin myös evätä erilaisia mahdollisuuksia yksilön jäsenyyteen yhteiskunnassa. Toisaalta kansalaisyhteiskunnan laajeneminen kattamaan näitä kaikkia aikaisemmin poissuljettuja ryhmiä, on osaltaan suonut kyseisille yksilöille avaramman ja mukaan ottavamman alustan elää (Urponen 2010, 297).

Näitä sukupuolittuneita oletuksia ja ajatuksia rikkoessa tulisi huomioida se, että pinnalle tulee nostaa niitä tarinoita, joita ei usein kerrota valtaväestölle. Jos tarinamme ylistävät aina voittajien, määräävässä asemassa olevien keskiluokan ja kantaväestömme näkökulmaa, jäävät silloin niin naiset, työväestö kuin myös maahanmuuttajaväestö ilman omaa julkista ääntään. (Urponen 2010, 301–302.) Yhteiskunnan tasolla on siis vielä paljon parannettavaa kohentaaksemme kaikkien sukupuolten tasa-arvoista asemaa. Tätä eriarvoistunutta asetelmaa voidaan purkaa antamalla ääni heille, jotka ovat aikaisemmin yhteiskuntatasolla vaiennettu.

2.1.2 Hegemoninen maskuliinisuus

Jokisen (2010, 128–129) mukaan maskuliinisuus voidaan määritellä yksilön tiettyjen kulttuurisesti rakentuneiden ominaisuuksien kautta. Länsimaisessa kulttuurissa maskuliinisinä piirteinä pidetään esimerkiksi toiminnallisuutta, tunteiden kontrollia ja fyysistä voimaa. Maskuliinisuus ja feminiinisyys voidaan nähdä jatkumona, jonka toisessa päässä on puhdas maskuliinisuus ja toisessa puhdas feminiinisyys. Mieheys ja maskuliinisuus nähdään olevan yhteydessä toisiinsa maskuliinisten määreiden kautta, joista tulee miestä määrittävä ja sukupuoli-identiteettiä arvottava kategoria. Arvottavan kategorisoinnin mukaan maskuliinisia määreitä omaava yksilö on arvokkaampi miehenä, kuin niitä vähemmän omaava yksilö. (Jokinen 2010, 128–129.)

Maskuliinisuus ja sen määrittely on melkein mahdotonta, vaikka määrittely tapahtuisikin yhdestä normatiivista käsin (Jokinen 2010, 128–129). Tämän lisäksi maskuliinisuus ja sen representaatiot ovat toisena hetkenä kulttuurisesti hyväksytyjä ja toisena syrjäytettyjä (Connell 1995, 77). Maskuliinisuus on siis alati muuttuva ja kulttuurisesti rakentunut ilmiö, jonka piirteet ja legitimoiminen riippuvat käytetystä normatiivista.

Connellin (1995, 77) mukaan hegemonisella maskuliinisuudella tarkoitetaan tietynlaista sukupuolisten käytänteiden asemaa ja representaatioita. Nämä käytänteet ovat tällä hetkellä hyväksytyjä vastauksia patriarkaalisten käytänteiden legitimoimisen ongelmaan. Tällaiset käytänteet takaavat miesten hallitsevan aseman yhteiskunnassa, samalla kun naisten aseman on alisteinen. Maskuliiniseen hegemoniaan liittyy myös kulttuurinen ideaali ja instituutioiden valta. Hegemonian vakiintuneisuus riippuukin siitä, onko sillä yhteys edellä mainittuihin asioihin. Esimerkiksi asevoimat, liiketoiminnan johto ja hallinto antavat vakuuttavan kuvan maskuliinisuudesta, jota feministiset naiset tai toisin ajattelevat miehet yrittävät purkaa siinä useinkaan onnistumatta. Hegemonian vakiintuneisuus riippuu siitä, onko sillä yhteys kulttuuriseen ideaaliin ja instituutioiden valtaan. (Connell 1995, 77.) Tutkimuksessamme hegemonisella maskuliinisuudella tarkoitetaankin niitä paikallisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti hyväksytyjä maskuliinisuuden muotoja, joita pidetään normaalina ja tavoittelun arvoisina.

Kuten aikaisemmin totesimme feminiinisuuden suhde maskuliinisuuteen nähdään vastakohtaisena. Feminiinisyys on siis kaikkea sitä, mitä maskuliinisuus

ei ole (Jokinen 2010, 128–129). Naiseuden ongelmallisen aseman korjaamiseksi yhteiskunnassa ei riitä vain pohdinnat siitä, miten naiseus tulisi paremmin edustetuksi kielessä ja politiikassa. Samalla feministisessä kritiikissä tulisi sisäistää ajatus siitä, kuinka 'naiseuden' kategoria todellisuudessa on rakentunut samoissa vallan rakenteissa, kun vapautusta siitä haetaan. (Butler 2006, 49.) Tämän ajatuksen pohjalta vapautusta naisen alistaisesta asemasta yhteiskunnassa ei tulisi hakea hegemoniseen feminiinisyyteen pyrkimällä. Hegemonista feminiinisyyttä ei ole tällä hetkellä yhteiskunnassamme olemassa, sillä feminiinisyyteen ei liitetä hegemonisen maskuliinisuuden tavoin kulttuurista ideaalia ja valtaa.

2.1.3 Sukupuolen suhde seksuaalisuuteen

Sukupuolikeskusteluun liitetään usein myös seksuaalisuus. Sukupuolesta keskustellessa usein esiin nousevat sen kulttuuriset sekä sosiaaliset ilmiöt erilaisista oletuksista. Tietynlaisista fyysisistä piirteistä tehdään voimakasta luokittelua henkilön seksuaalisuudesta lokeroon tai toiseen. Jo sanavalinnoilla voimme tehdä muutosta yhteiskunnassa käsitellessä sukupuolta ja siihen liittyviä asioita sekä sen moninaisia ulottuvuuksia. (Rossi 2010, 21.) Tutkimuksessamme erilaiset kielelliset sanavalinnat asettavat tyttöjä sekä poikia eri lokeroihin.

Etenkin heteroseksuaaliset miehet rakentavat omaa miehisyyttään irtaantumalla homoseksuaaleista miehistä sekä kaikista niistä piirteistä, joista yksilö voidaan luokitella 'homoksi'. 'Homous' rinnastetaan niin heikkoudeksi, pehmeudeksi, tunteellisuudeksi sekä moniin muihin tämänkaltaisiin piirteisiin. (Jokinen 2010, 133.) Maskuliinisuuskin nähdään ilmiönä, johon ei sekoitu mitään feminiinisyydestä, jolloin ilmiöön liittyy ajatus siitä, että heteroseksuaalinen halu on maskuliinisuutta ja sitä kautta mieheyttä (Jokinen 2010, 129). Homoseksuaali henkilö ei yllä maskuliinisuuden normiin, jolloin myös sukupuoli-identiteetti vaarantuu. Normatiivisen seksuaaliroolin ongelmaksi nousee myös se, että yksilöt, jotka eivät edusta normatiivista seksuaalisuuden tai maskuliinisuuden esittämisen tapaa, tuntevat itsensä riittämättömiksi ja epävarmoiksi yhteiskunnan toimijoina (Connell 1995, 25.)

Edellä mainitun perusteella onkin selvää, ettei puhekielessä 'homous' ole vain seksuaaliseen suuntautumiseen käytetty käsite, vaan se voi olla henkilöön

kohdistuva väkivaltainen ilmaisu ja haukkumasana. Yhä edelleen, edellä mainitun kaltaiset merkitykset homoutta kohtaan kohdistaa negatiivisesti latautuneita asenteita ja ennakkoluuloja kyseistä seksuaalisuutta kohtaan. Jotta rakenteita voitaisiin purkaa, tulisi yksilöiden ja yhteisöjen huomioida sanoille annetut merkitykset arkipäiväisissä tilanteissa.

Sukupuoli sekä seksuaalisuus on usein pyritty myös hahmottaa vastakkainasettelun kehyksessä. Arkisissa tilanteissa usein saatetaan olettaa automaattisesti henkilön olevan heteroseksuaali, jolloin 'normaalista' poikkeaminen herättää automaattisesti huomiota. Jo tämä arkinen asetelma on latautunut siinä suhteessa, että heteroseksuaalisuuden nähdään olevan yhteiskunnan normi. Lukuisat feministiajattelijat ovat haastaneet nämä kahtia jaetut suppeat näkemykset sukupuolen ja seksuaalisuuden yhteydestä vuosikymmenien ajan. (Rossi 2010, 23.) Henkilön ulkonäkö on irrallinen osa henkilön seksuaalisesta suuntautumisesta. Onkin siis yhteiskunnan tasolla tärkeää nostaa esille kaikenlaisia seksuaalisuuden muotoja, jotta heteroseksuaalisuuden ideaali ei näyttäyty oikeaoppisempänä mallina elää, olla ja rakastaa.

2.2 Sosiaalinen hierarkia

Ranskalainen sosiologi ja kulttuuriantropologi Louis Dumont (1911-1998) on määritellyt hierarkian muuttavana, sekä yksilön kulttuuriin peilautuvana seikkana. Hierarkia itsessään on siis vain päällekkäisiä vallan hallinnallisia komentoketjuja, eikä niinkään ihmisarvoa määrittelevä tekijä. Hierarkia on enemmänkin arvojen suhdetta toisiinsa, jossa yksilön jäsentymisen ja eriytymisen suhteessa omaan kulttuuriinsa sekä maailmankuvaansa määrittelevät yksilön identiteettiä. (Blomstedt 2001, 11–15.)

Nuoren asemassa sosiaalinen hierarkia rakentuu koulun kentällä yhteisöissä kuten esimerkiksi koululuokissa tai erilaisissa opetusryhmissä. Peruskoulun aikana nuorelle kertyy erilaisia toimintatapoja, odotuksia sekä asenteita kohdistettuna alati muuttuvaan omaan identiteettiin. (Kalalahti 2014.) Tutkimuksemme nuoren asema rakentuu etenkin koulun informaalilla eli epävirallisella koulun kentällä. Nämä epävirallisessa koulussa rakentuvat sosiaaliset vuorovaikutussuhteet näyttäytyvät myös virallisen koulun tiloissa.

Hierarkian näkökulmasta sekä koulutus, raha että ammattiasema ovat merkityksellisiä yksilön sijoittumisessa tiettyyn määrittelevään lohkoon. Sosiaalinen asema on tärkeä osa hierarkiaa, sillä sosiaalinen asema luo ne ulottuvuudet, joiden kautta hierarkiaa esimerkiksi koulun kentällä voidaan tarkastella. (Kalalahti 2014.) Tutkimuksemme kohdistuu erityisesti niihin tekijöihin, jotka selittävät yhden henkilön mahdollisuuksia kohota hierarkian portailla ylöspäin enemmän kuin toisen henkilön.

Rossin (2010, 22) mukaan sukupuolta voidaan tarkastella yksilön ominaisuuksien ja niihin liittyvien määreiden lisäksi myös toiselta kantilta nimittäin sukupuoleen liitettyjen suhteiden kautta. Sukupuolta voi ymmärtää valtasuhteina, hierarkioina ja järjestelmänä. (Rossi 2010, 22.) Tutkimuksessamme hierarkiat luovat jonkinlaisen sanomattomien sääntöjen järjestelmän, jossa yksilön valta määräytyy sen mukaan kuinka korkealle tai matalalle hän hierarkiajärjestelmään sijoittuu.

2.3 Valta

Koulutus ja kasvatusta nähdään yhteiskunnallisen vallankäytön välineenä, joka ohjaa yksilöitä tietynlaiseen sukupuolen esittämisen tapoihin (Naskali, 2010, 278). Tällainen valta määrittelee normaaliutta ja poikkeavuutta, joka on perustettu ajatukselle kahdesta sukupuolesta, naisesta ja miehestä, sekä heteroseksuaalisuuden luonnollisuudesta (Naskali 2010, 279). Koulutuksen ja kasvatuksen mahdollisuus käyttää valtaa yhteiskunnan tasolla on merkittävä. Onkin siis tärkeää, että sukupuolen esittämisen tapoja mahdollistetaan kouluissa entistä laajemmin kaikki sukupuolet huomioiden. Vain tällä tavalla yhdenvertainen asema voidaan saavuttaa. Toisinnamme myös itse tutkijoina tätä muita sukupuolia ulossulkevaa ongelmaa ottamalla tutkimuksessamme huomioon vain tytöt ja pojat. Muut sukupuolet jäivät tutkimuksemme ulkopuolelle, sillä niitä ei käsitelty laaja-alaisesti analysoimissamme aineistoissa.

Foucault'n (1980, 34) mukaan valtaa on kaikkialla, jossa ihmiset vaikuttavat toisiinsa. Valta ei keskity näin ollen vain tiettyihin instituutioihin kuten kouluun. Kouluissa ja muissa yhteiskunnallisissa organisaatioissa hallinnan strategiat perustuvat valtasuhteille, jossa kyse on "vallan mikrofysiikasta", joka perustuu pai-

kallisille valtasuhteille ja toiminnalle. Myös yksilöt, jotka näyttäytyvät ”vallattomina” ovat todellisuudessa osallisina valtasuhteiden ylläpitämisessä yhtä lailla, kuin yksilöt, jotka ovat valtapelissä korkealla. (Foucault 1980, 34).

Foucault'n (1980, 35) ajattelun mukaan valta on valtaa tuottavaa, eikä ainoastaan alistavaa. Valta tuottaa myös tietoa, eikä tietoa voi olla ilman valtaa. Valtio ja sen käyttämä valtajärjestelmä ei johda yksilöitä enää niinkään väkivallalla, vaan normeilla, jotka ohjailevat yksilöä eri elämänalueille, kuten seksuaalisuudessa ja vanhemmuudessa. Nämä normalisoivan hallinnan keinot pakottavat yksilöt toimimaan säädetyin mallin mukaisesti. (Foucault 1980, 35–36.) Tämä näkyy esimerkiksi juuri naisen käsitettä pohdittaessa. Valtajärjestelmän ulkopuolella ei ole aitoa tai todellista naiseutta ollenkaan, vaan vallitseva tieto ajaa yksilöt hallinnan keinoin ajattelemaan naiseudesta tietyllä tavalla.

Foucault (1980, 280) liittyy yhteiskunnan ja muiden hallinnollisten vallan käytännöt vankilassa tapahtuvaan vankien itsekontrolliin. Foucault (1980, 281–283) esittelee tekstissään Panopticonin vankilasellit, jotka ovat sijoitettu siten, että valvontatorni sijaitsee niiden keskellä. Valvontatorni on myös pimeänä ja vankilasellit valoisana, joten vangit eivät ikinä tiedä milloin heitä todellisuudessa valvotaan. Tämän seurauksena hallinta voimistuu, sillä vangit alkavat kontrolloida itse itseään välttääkseen rangaistuksia. (Foucault 1980, 270, 281–283.)

Tätä hallinnan voimistumista ja yksilön muokkaantumista yhteiskunnan normien mukaiseksi voi havaita myös nuorten keskuudessa. Nuorten valtajärjestelmät voivat perustua samalle hallinnan tavalle, kuin edellä esitelty vankilaesimerkki. Yksilö ei tiedä koskaan, milloin korkeammalla valtajärjestelmässä oleva henkilö häntä seuraa, joten yksilö alkaa muokata itse itseään kohti yhteisön normeja. Nuorten tapauksessa valtahierarkiassa korkeammalla oleva henkilö voi olla vanginvartijan sijasta esimerkiksi vertainen, vanhempi tai opettaja.

2.4 Kenttä ja pääoma

Ranskalainen Pierre Bourdieu on tutkimuksissaan analysoinut erityisesti kasvatuksen ja koulutuksen kenttää. Bourdieun keskeinen ajatus on ollut, että kulttuurisesti vapautunutta valtasuhteiden yllä olevaa kasvatus- ja koulutustoimintaa ei voi olla olemassa, vaan ne ovat kaikki erilaisia symbolisen väkivallan välitystekniikoita. Useita Bourdieun tutkimuksia yhdistää myös kilpailu kentän herruudesta,

joka omassa tutkimuksessamme tapahtuu koulun kentän herruudesta taistellen. Kenttien olemassaolo edellyttää alan tyypillisten auktoriteettien, instituutioiden, arvostuskategorioiden sekä pelisääntöjen olemassaoloa. (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2005, 180–181.)

Roos (1985, 7–28) esittää, että kentät muodostuvat vasta ihmisten toiminnan tuloksena, jolloin ilman ihmistä niitä ei olisi olemassa. Ihmiset toimivat kentillä sellaisia ominaisuuksia eli sellaista pääomaa käyttäen, joka on kentän sisäisellä arvokasta valuuttaa. Tietyllä kentällä arvokas pääoma ei ole välttämättä arvokasta toisella. Tällainen toiminta tuo parhaimman koron omalle investoinnille. Toiminta ei kuitenkaan ole välttämättä tietoisesti laskelmoitua, jolloin se ei vastaa taloudellisten markkinoiden kaltaista investointia. Kentän keskuksen eli tässä tapauksessa pidettyjen henkilöiden sekä periferian eli vähemmän pidettyjen henkilöiden välillä muodostuu kentän arvo, jolloin kentälle pääsy vaatii yksilöltä tietynlaista sääntöjen omaksumista. Keskuksessa olevien henkilöiden pääomat määrittelevät myös periferiassa olevien pääoman arvoa (vrt. Bourdieu 1998, 46), jolloin he ovat alisteisessa suhteessa korkea-arvoisempaan. (Roos 1985, 7–28.)

Kuten todettu, kenttä on samaan aikaan niin konfliktin kuin myös kilpailun tila. Osallistujat taistelevat keskenään saadakseen korkeimman valta-aseman niihin kaikkiin pääomiin, joita kentällä suositetaan. (Wacquant 1995, 38.) Aiemmin esitetyt investoinnit tuovat yksilölle tämän halutun pääoman ja ne voivat olla niin materiaalisia (raha) kuin myös ei-materiaalisia (aika, suhteet). Pääomat ilmenevät kolmena pääalajina, joilla kullakin on sen lisäksi omat alatyypinsä. Nämä kolme pääoman lajia ovat taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma. Näiden lisäksi on kuitenkin vielä symbolinen pääoma eli sellainen pääoman muoto, joka legimitoidaan tietyllä kentällä. (Bourdieu & Wacquant 1995, 148.) Symbolisella väkivallalla tarkoitetaan valtaa, jossa kyseisen vallan uhri toimii samanaikaisesti myös vallan tuottajana. Symbolisen väkivallan luonne ei ole konkreettista tai näkyvää ja sen takia sitä ei ole helppo havaita. (Bourdieu & Wacquant 1995, 203.)

Purhonen ym. esittävät Bourdieun (1979) mukaan, että myös ihmisten erilaiset elämäntyyliä ovat asettautuneet hierarkia-asetelmaan. Järjestys kuvaa ihmisten välistä sosiaalista asemaa, jossa jokin toimintatapa voidaan ajatella toista tapaa korkea-arvoisempaan. Tällainen aiheuttaa statuskampailua sosiaalisesta asemasta. (Purhonen ym. 2014, 11.)

2.5 Status

Status ryhmässä perustuu suosioon yhteisössä tai ryhmässä. Kouluryhmässä lasten suosiota eli statusta voidaan tutkia esimerkiksi pyytämällä oppilaita nimeämään niin luokan parhaimmiston kuuluvia henkilöitä kuin myös henkilö, joista yksilö ei pidä tai tule toimeen. Hyväksytyksi tuleminen kohottaa henkilön toverisuosiota, kun puolestaan hylätyksi tuleminen korostaa henkilön epäsuosiota. (Coie, Dodge & Coppotelli 1982.) Status voidaan täten määrittää tilana, jossa henkilö asetetaan janalle. Janan avulla kuvataan suosiota, joka on määritetty muiden antamien lausuntojen keskiarvon mukaan. Janalle sijoittuminen keskiviivan eri puolille tuo yksilölle joko suositun tai torjutun henkilön statuksen.

Vaikka status määrittelee yksilön paikkaa hierarkia-asetelmissa, on myös omalla sosiaalisella toiminnalla yhteys hierarkia-asetelmaan sijoittumisessa. Salmivalli (2005, 79) esittää, että sosiaalisesti taitava henkilö toimii tilanteissa tehokkaasti ja tilanteeseen sopivalla tavalla, mikä voi tarkoittaa niin sanallista kuin myös sanatonta viestintää. Sosiaalisten suhteiden taitoon ei riitä vain mekaaninen toiminta, vaan se edellyttää yksilöltä myös vuorovaikutustilanteisiin sitoutumista sekä vastavuoroisuutta (Salmivalli 2005, 79). Sosiaaliset taidot ovat niimensä mukaisesti taitoja ja niitä on mahdollista harjoitella.

Kuten totesimme, yksilön hierarkia-asema määräytyy koulumaailmassa vertaisten keskuudessa sosiaalisen toiminnan sekä sen tuottaman statuksen perusteella. Salmivalli (2005, 15) määrittelee vertaisen tarkoittavan lapsen tai nuoren kanssa suurin piirtein samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä olevaa henkilöä. Lasten tai nuorten ei tarvitse olla täysin saman ikäisiä keskenään ollakseen vertaisia, mutta usein vertaiset ovat ikätovereita. Suomalaisten lasten vertaisryhmät ovat homogeenisiä varsinkin tarkastellessa lasten ja nuorten ikää. (Salmivalli 2005, 15.) Myös Poikkeus (1996) toteaa, että sosiaaliset taidot ovat merkityksellisiä erityisesti vertaisten keskuudessa, sillä sosiaalisten suhteiden taitava tekijä käyttäytyy sellaisilla toimintatavoilla, joka voi johtaa toverisuosioon. Vahvan toverisuosion saavuttaminen voi tarkoittaa esimerkiksi lapsen joukkoon pääsemistä. (Poikkeus 1996.) Tutkimuksesamme korkea toverisuosio on yhteydessä myös korkeaan hierarkia-asemaan koulun informaalisella kentällä ja sen ehtona on noudatella tytön tai pojan ideaalia ilmentymää.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) arvoperusta suosii tietyn tyyppisiä, jopa jossakin määrin maskuliiniseksi luokiteltuja, ominaisuuksia. Näitä ovat esimerkiksi aktiivisuus, ryhmä- ja vuorovaikutustaidot sekä sosiaalinen ulospäinsuuntautuminen (POPS 2014, 15–17). Tämänkaltaisen yksilölle asetettu arvoperusta sulkee hiljaisempia oppilaita epäsuorasti ideaalien ulkopuolelle.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tavoitteena on kahden väitöskirjan tutkimustulosten avulla perehtyä sekä tyttöjen että poikien vertaisryhmissä tapahtuviin hierarkia-asetelmien vallankäytön muotoihin sekä sukupuolen ihanteiden tarkastelemiseen hierarkia-asetelmissä koulun kontekstissa. Tutkimus ohjaa hahmottamaan taustalla vaikuttavia syitä, miksi yhdestä vertaisesta tulee suositumpi kuin toisesta. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Millaisia sukupuolen ideaaleja voidaan havaita koulun hierarkia-asetelmissä?
2. Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja tyttöjen ja poikien vallankäytössä on koulun hierarkia-asetelmien huipulla?

Rajaamme tutkimustehtävämme näihin kahteen kysymykseen, sillä kiinnostuksemme kohteena ovat vallitsevat toimintatavat, joita tyttöjen ja poikien vertaisten välisissä hierarkia-asetelmissä tapahtuu. Haluamme selvittää, millaisia ideaaleja eli ihanteita sukupuolelle tarjotaan hierarkia-asetelmissä, joko tiedostaen tai tiedostamatta. Tutkimuksemme ohjaa ymmärtämään myös tyttöjen sekä poikien vertaisten välisiä vallankäytön keinoja ja hahmottaa niitä taustalla vallitsevia mekanismeja, joissa hierarkia-asetelmat rakentuvat. Tutkimusaineisto on analysoitu laadullisena sisällönanalyysinä teemoittamista apuna käyttäen.

3.2 Laadullinen tutkimus

Tutkimuksen menetelmänä käytämme laadullisen tutkimuksen lähtökohtia. Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jossa pyritään kuvaamaan todellisen elämän eri osa-alueita mahdollisimman kattavasti ja kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 160.) Laadullisessa tutkimuksen aineistossa ei ole olennaisinta tutkittavan aineiston määrällinen paljous, vaan sen laatu ja sitä kautta käsitteellistämisen kattavuus (Eskola & Suoranta 1998, 18). Laadullisessa

tutkimuksessa tutkija pyrkii tuottamaan tietoa ja sijoittamaan sen yhteiskunnalliseen kontekstiinsa sekä tuottamaan siitä mahdollisimman historiallisesti tarkan kuvan (Eskola & Suoranta 1998, 18).

Tontti (2005, 61–62) kuvaa teoksessaan laadulliseen tutkimukseen liittyviä tutkijan ennakkoluuloja ja auktoriteetille alisteisuutta. Tontti (2005, 61–62) jatkaa toteamalla, että Ihmistieteellisessä tulkitsemistutkimuksessa, jota tekemämme tutkimus edustaa, ei tutkijan ole mahdollista päästä irti kaikista henkilökohtaisista ennakkoluuloista ja auktoriteeteista. Kuitenkin tutkijan tulee pyrkiä tutkimuksessaan tunnistamaan omat aihepiiriä koskevat ennakkoluulot ja vaikuttavat auktoriteetit. Omia ennakkoluuloja refleктоimalla tutkija pystyy vasta todelliseen tieteellisiin kannanottoihin. (Tontti 2005, 61–62.)

Laadullinen tutkimus on hypoteesitonta, joka tarkoittaa sitä, ettei tutkija tuota ennen tutkimuksensa analyysiä ennako-oletuksia tutkimuksen tuloksista tai tutkimuskohteesta (Eskola & Suoranta 1998, 19). Eskola & Suoranta (1998, 19) esittää myös ajatukseen siitä, ettei tutkijan ole mahdollista tehdä täysin objektiivisiä havaintoja ilman omien ennako-oletuksien vaikutusta. Tutkijan tulisikin yllättyä ja oppia uutta aineistostaan nousevista seikoista, eikä todistaa asettamiinsa hypoteeseja todeksi tai epätodeksi (Eskola & Suoranta 1998, 19-20; Hirsjärvi ym. 2008, 160).

3.3 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on niin sanottu perusanalyysimenetelmä, joka soveltuu kaikenlaiseen laadulliseen tutkimukseen. Monien laadullisten tutkimusmenetelmien perusteet nojautuvat sisällönanalyysiin, jossa kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen aineistojen sisältö tulkitaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.)

Sisällönanalyysi tarjoaa menetelmän analysoida dokumentteja systemaattisesti sekä objektiivisesti tekemällä havaitusta ilmiöstä kuvauksen, joka pyrkii tiivistämään havaintojen sisältöä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Uusitalon (1991, 94) mukaan nämä dokumenttina olevat aineistot voidaan jakaa viiteen erilaiseen kategoriaan, jotka ovat aikaisempien tutkimusten tulokset, erilaiset tilastot, henkilökohtaiset dokumentit kuten päiväkirjat, organisaatioiden asiakirjat sekä jouk-

kotiedotusten ja kulttuurin tuotteet kuten aikakauslehdet (ks. myös Eskola & Suoranta 1998, 119). Tässä tutkimuksessa analysoinnin kohteena on kaksi väitöskirjaa, joista tarkastelemme niiden tutkimustuloksia sekä pohdintalukua.

Sisällönanalyysi on saanut osakseen myös kritiikkiä, sillä sen on todettu olevan monesti keskeneräinen. Tutkijat ovat saattaneet kuvata analyysin yksityiskohtaisesti, mutta ovat kuvanneet järjestetyn aineiston tuloksina ja jättäneet niistä tehdyt johtopäätökset tekemättä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Toisaalta tulee myös havaita, ettei ole olemassa tutkijan luovuutta ylläpitävää konetta, joka tuottaisi tuloksia, tulkintoja sekä näkemyksiä kuin liukuhihnalta (Eskola & Suoranta 1998, 138). Tällä viittaamme siihen, että tutkimus on aina prosessi, joka vaatii jäsentelyä ja aikaa toteuttaakseen.

3.4 *Aineisto*

Valikoimme kandidaatin tutkimuksessamme analysoitavaksi aineistoksi väitöskirjoja, sillä ne käyvät läpi hyvin tarkoin määritellyn tarkistusprosessin, joka takaa väitöskirjojen tieteellisen laadun. Väitöskirja on kirjoittajan omaan tutkimukseen perustuva kokonaisuus ja se sisältää uutta tieteellistä tietoa yhdessä yhtenäisessä teoksessa. Väitöskirja voi olla joko monografia tai artikkeliväitöskirja. (Helsingin yliopisto 2019.) Tässä kandidaatin tutkimuksessa kaksi tarkastelemaamme väitöskirjaa ovat artikkeliväitöskirjoja. Tiedonhankintamme tuloksena esiin nousivat Taru Kulmalaisen (2015) väitöskirja tyttöydestä ja hierarkioista sekä Sari Mannisen (2010) vastaavanlainen väitöskirja pojista ja hierarkiasta.

Sari Mannisen kirjoittama väitöskirja on vuonna 2010 Oulun yliopistossa kasvatustieteiden tiedekunnassa julkaistu teos. Mannisen väitöskirja on nimeltään ””Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista”: Maskuliinisuuden, poikien valtahierarkiat ja väkivalta koulussa”, ja sen tutkimustulokset keskittyvät poikien valtahierarkioihin koulun informaalilla eli epävirallisella kentällä. Manninen (2010, 17–18) esittää väitöskirjatutkimuksensa lähtökohdaksi havainnoida poikien maskuliinisuuksien rakentumista sekä hierarkiajärjestyksen tarkastelemisen koulun sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Mannisen tutkimustulosten analysoinnissa käytettiin sekä feminististä metodologiaa että kriittistä diskurssianalyysiä (Manninen 2010, 17–18).

Taru Kulmalaisen kirjoittama väitöskirja julkaistiin Itä-Suomen yliopistossa vuonna 2015 yhteiskuntatieteiden sekä kauppatieteiden tiedekunnassa. Väitöskirjan nimi on ”Tyttöjen kaverisuosio: Etnografinen tutkimusyläkoulun epävirallisista järjestyksistä”. Väitöskirjassa tutkitaan nuorten yläkouluikäisten tyttöjen kokemuksia sosiaalisesta asemastaan koulun epävirallisella kentällä. (Kulmalainen 2015, 11–12.) Näistä kummastakin väitöskirjasta analysoimme tutkimustulokset sekä pohdintalukua eli emme analysoineet esimerkiksi sitä väitöskirjatutkijan prosessia, joka johti kummankin tutkimuksen tuloksiin.

Aineistoksi valitsemamme väitöskirjat ovat kahden eri tieteenalan tuotoksia, sillä koulu, sukupuoli ja hierarkia-astelemat eivät ole irrallinen osa yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä, vaan osa alati muuttuvia yhteiskunnan rakenteita, oletuksia sekä asenteita ja ovat tätä kautta poikkitieteellisiä ilmiöitä. Esimerkiksi Tampereen yliopisto luonnehtii oman instituutionsa sukupuolentutkimusta vahvasti yhteiskuntatieteeseen suuntautuvaksi, jossa kuitenkin osallisuus yhteiskunnalliseen keskusteluun tapahtuu sukupuolen intersektionaalisuuden (ks. myös Karkulehto, Saresma, Harjunen & Kantola 2012) kategorioiden kuten yhteiskuntaluokkaan kohdistuneiden tutkimusten kautta. (Tampereen yliopisto 2020.) Tämän vuoksi valitsemamme väitöskirjat sijoittuvat eri tieteenalojen sektoreille, jotta tutkimuksemme tuottaisi laajempaa yhteiskunnan tasolle ulottuvaa tietoa tyttöjen sekä poikien vertaisten välisestä hierarkia-asetelmista ja niistä sosiaalisista merkityksistä, joita sukupuolelle tässä kontekstissa annetaan.

3.5 Analyysin eteneminen

Analyysin lähtötilanteessa meillä oli tutkimusaineistona kolmen eri väitöskirjan tutkimustulokset sekä pohdintaluvut. Hylkäsimme kuitenkin analyysiprosessia tehdessä yhden näistä väitöskirjoista sen vuoksi, että sen sisältö ei vastannut oman tutkimuksemme tutkimuskysymyksiin. Väitöskirja, jonka hylkäsimme lopullisesta tutkimusaineistostamme oli Katja Rajalan (2021) väitöstutkimus ”Hierarkiat yläkoulun kaveriporukoissa: Nuoren kokema sosiaalinen asema ja liikkuminen”.

Toteutimme aineistolähtöisen sisällönanalyysissä Milesin ja Hubermanin (1994, 245–287) kuvaaman sisällönanalyysin kolmivaiheisen prosessin mukai-

sesti. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tutkimusaineisto pelkistetään ja käydään systemaattisesti läpi. Toisessa vaiheessa aineiston pelkistettyjä tuloksia lähdetään ryhmittelemään, jonka me toteutimme omassa tutkimuksessamme teemoittamista apuna käyttäen. Kolmannessa vaiheessa loimme teoreettiset käsitteet näille teemoille, joita tutkimusaineistosta pystyimme havainnoimaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Aloitimme aineiston analyysin käymällä väitöskirjojen tutkimustulokset ja pohdintaluvun läpi systemaattisesti koodaten ne erilaisilla väreillä. Aineistoa pelkistäessä karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123). Värikoodeiksi valikoimme keltaisen ja punaisen. Punaisella koodatut tekstikohdat olivat tutkimuskysymyksen yksi (1) kannalta olennaisia osioita eli vastasivat kysymykseen ”Millaisia sukupuolen ideaaleja voidaan havaita koulun hierarkia-asetelmissa?”, kun puolestaan keltaisella koodatut tekstiosiot vastasivat tutkimuskysymykseen kaksi (2): ”Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja tyttöjen ja poikien vallankäytössä on koulun hierarkia-asetelmien huipulla?”.

Etsimme aineistosta kohtia, jotka kertoivat millaisia pääomia käyttäen yksilö pääsee kipuamaan hierarkia-asetelman huipulle. Bourdieun mukaan pääomat voivat olla niin materiaalisia kuin myös ei-materiaalisia ilmentymiä (Bourdieu & Wacquant 1995, 148). Tutkimusaineistossa oli käytetty myös esimerkiksi sanaa ihanne, josta pystyimme päättämään tietyn sukupuolen piirteen siinä kontekstissa kuvaavan ideaalia. Aineistossa oli lueteltu myös piirteitä ja käyttäytymisen malleja, joita suosittukategorian yksilöt omasivat. Näitä poimintoja käyttäen saimme tutkimuksemme tulokset. Toista tutkimuskysymystä analysoidessa etsimme taas suosittukategorian käyttämiä vallankäytön keinoja. Tutkimusaineistomme kirjoittajat kuten aikaisemmin totesimmekin, olivat listanneet tutkimuksissaan erilaisia käyttäytymisen malleja sekä kuvailleet erilaisia vallankäytön keinoja hierarkia-asetelman huipulla suoraan viitaten omiin tutkimusaineistoihinsa.

Analysoimamme kolmen väitöskirjan tutkimustuloksista sekä pohdintaluvusta löytyi yhteensä 86:sta kappaleesta sisältöä, joka vastasi tutkimuskysymykseemme yksi (1) ja 83:sta kappaleesta löytyi sisältöä, joka vastasi tutkimuskysymykseemme kaksi (2). Tutkimuksen tässä vaiheessa päätimme kuitenkin tiputtaa Rajalan (2021) väitöskirjan pois, sillä tutkimustulokset ja pohdintaluku vastasivat vain niukasti tutkimuskysymykseemme. Tutkimuskysymykseen yksi (1) oli Rajalan

(2021) väitöskirjassa sisältöä neljässä kappaleessa ja vastaavasti tutkimuskysymykseen kaksi (2) oli sisältöä vain kolmessa kappaleessa. Aineisto ei siis vastannut tarpeeksi kattavasti asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Lopulliset määrät kappaleista löytyviin sisältöihin oli tutkimuskysymykseen yksi (1) 82 sitaattia ja tutkimuskysymykseen kaksi (2) 80 sitaattia. Karsimme aineistosta yhden väitöskirjan pois Eskolan ja Suorannan (1998, 18) ajatuksen pohjalta, laadullisen tutkimuksen aineiston kriteerinä ei ole sen määrä vaan laatu.

Systemaattisen läpikäymisen jälkeen ryhmittelemme teksteistä poimitut tulokset omiin ryhmiinsä niissä ilmenevien sisältöjen pohjalta. Kävimme tarkasti aineiston läpi nostamalla esiin käsitteitä ja ilmiöitä, joissa ilmeni samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia tyttöjen tai poikien vertaisten keskuudessa vallankäytöstä hierarkia-asetelman huipulla. Samaa ilmiötä kuvaavat termit ja ilmiöt teemoitimme ja yhdistelimme erilaisiin luokkiin ja nämä luokitukset perustuivat joko ideaalia kuvaaviin piirteisiin tai vallankäytön toimintatapoihin hierarkia-asetelman huipulla. Teemoittaminen perustuu ajatukseen, jossa tutkijat pyrkivät pelkistämään tutkimusaineistosta tekstin oleelliset asiat (Moilanen & Rähkä 2018, 60). Nämä teemoittamiseen perustuvat ominaisuudet, piirteet tai käsitykset tuottavat niin sanottuja alaluokkia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124), joita yhdistelemällä pystyimme muodostamaan niitä kuvaavia yläluokkia. Yhä edelleen taas yläluokkia yhdistelemällä muodostuvat pääluokat (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124), jotka nimesimme ilmiötä kuvastavan aiheen mukaisesti. Teemoittain ryhmitteleminen luo pohjaa tutkimuksen perusrakenteeseen sekä tekee jo alustavaa kuvausta tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–145).

Analyysin kolmannessa vaiheessa käsitteellitimme tutkimuksen kannalta merkittävät tiedot teoreettisiksi käsitteiksi. Tuomi ja Sarajärvi (2018) esittävät: ”Abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä edetään alkuperäisen tutkimusdatan käyttämistä kielellisistä ilmaisuista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin.” Käytännön osalta tämä tapahtui omassa tutkimuksessamme niin, että jatkoimme yhdistelemistä sekä määrittelemistä niin kauan kuin se aineiston sisällön kannalta oli järkevää tai mahdollista. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on toisin sanoen käsitteiden yhdistelemistä, jonka myötä saadaan vastaus myös lopullisiin tutkimusongelmiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Abstrahoinnin tuloksena ryhmiä muodostui kolme ja ne nimettiin pelkovan piiloiseksi muodoiksi, pelkovan näkyviksi muodoiksi sekä rakentavaksi vallaksi.

Koska analysoimme näiden kahden väitöskirjatutkijoiden tutkimustuloksia sekä pohdintalukua huomioimme sen, että tulokset ovat jo kertaalleen pilkottu palasiksi eivätkä ole tämän vuoksi täysin eheä kokonaisuus tarkasteltavaksi. Valitsemamme tutkimusaineisto ei ollut täysin koskematon ennen omaa analyysiamme vaan siinä oli väitöstutkijoiden tiedostettuja sekä tiedostamattomia auki kirjoitettuja tulkintoja. Tutkija on jättänyt joitain asioita pois ja poiminut tietyt asiat omaan tutkimukseensa itse keräämästään aineistosta omien tutkimusintressiensä ja -kysymystensä perusteella. Valitsemamme aineisto voi vaikuttaa tutkimuksemme kannalta etenkin siihen, että emme pysty analysoimaan puhtaasti tyttöjen tai poikien vallankäytön muotoja ilman, että väitöskirjatutkijoiden valitut sanat tai merkitykset näyttäytyvät myös omassa tutkimuksessamme.

3.6 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksessamme ei ole toteutettu haastatteluja tai kyselyitä, joten emme ole itse keränneet tutkittavalta joukolta henkilötietoja. Näin ollen vastuu henkilötietojen oikeanlaisesta käsittelystä, säilyttämisestä ja tuhoamisesta ei ole ollut meillä. Väitöskirjatutkijat ovat omissa tutkimuksissaan käsitelleet eettistä näkökulmaa kattavasti ja lukijoina olemme vakuuttuneita väitöskirjoissa tuotetun aineiston olevan eettisesti käsiteltyä ja prosessoitua. Tutkimamme aineisto muodostui kahdesta väitöskirjasta, joten tulokset eivät ole yleistettävissä. Olemme käsitelleet väitöskirjoja aineistona arvostaen ja kunnioittaneet väitöskirjatutkijoiden työtä.

On mahdollista, että toinen tutkija olisi päätenyt analysoidessaan tutkimusaineistoa toisenlaisiin tuloksiin, vaikka tutkimusprosessin aikana olemme jatkuvasti pyrkineet sulkemaan omat ennakkokäsityksemme tutkimusprosessin ulkopuolelle. Kuten Tontti (2005, 61–62) toteaa, ihmistieteellisessä tulkitsemistutkimuksessa tutkijan ei ole täysin mahdollista päästä irti henkilökohtaisista ennakkoluuloistaan ja auktoriteeteistään. Olemme kuitenkin tutkimuksessamme pyrkineet tunnistamaan ja tunnustamaan ennakko-oletuksia, joilla on ollut mahdollisuus vaikuttaa tutkimustuloksiin. Kokemiamme ennakkoluuloja ovat olleet omat kokemuksemme hierarkia-asetelman luoteesta oman kouluhistoriamme kontekstissa.

Omat ennakkokäsityksemme ovat saattaneet vaikuttaa teoreettisen viitekeh-
yksen valintaan. Toisenlaisen teoreettisen viitekeh-
yksen valinnan myötä oli-
simme saattaneet päätyä toisenlaisiin tutkimustuloksiin ja pohdintoihin.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osuudessa tutkimusta esittelemme tutkimastamme aineistosta nousseet tulokset ja samalla vastaamme asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Liitämme tutkimustulokset myös teoreettiseen viitekehykseen, aikaisempaan tutkimukseen sekä teemme tuloksista myös syvempiä tulkintoja.

4.1 Sukupuolien ideaalit hierarkia-asetelmissa

Tutkimuksessa käytetyssä aineistossa sukupuolet olivat jaoteltu kaksinapaisesti. Molemmissa väitöskirjoissa nostettiin esiin tyttöjen ja poikien hierarkia-asetelmien erot tai yhtäläisyydet kahden sukupuolen (tytön ja pojan) näkökulmien kautta. Sen takia myös oman tutkimuksemme tuloksissa puhutaan tytön ja pojan ideoista. Tulemme siis omalla tutkimuksella toisintamaan sukupuolten kaksinapaisuutta, tutkimamme aineiston lähtökohtien perusteella. Tytön ideaali hierarkia-asetelmassa nousi aineistostamme feminiinisenä ja joissain tilanteissa maskuliinisenä, heterona ja sosiaalisena (uloispäinsuuntautuneena) sekä pojille alisteisena. Pojan ideaali hierarkia-asetelmassa nähtiin taas maskuliinisenä, heterona, reiluna ja puolustuskykyisenä.

Nostimme aineistosta esille piirteitä, joilla suosittu kategoriaa kuvattiin. Tarkastelimme aineistosta suosittu kategorian kuvauksia, sillä hierarkia-asetelman luonne on arvolatautunut. Hierarkia on arvojen suhdetta toisiinsa (Blomstedt 2001, 11–15). Hierarkia-asetelman huipulle pääsee kipuamaan yksilöt, joiden pääomat edustavat kyseisellä kentällä arvokkaina pidettyjä pääomia. Hierarkia itsessään on siis vain päällekkäisiä vallan hallinnallisia komentoketjuja eikä niinkään ihmisarvoa määrittelevä tekijöitä (Blomstedt 2001, 11–15).

TAULUKKO 1. Sukupuolen ideaalit hierarkia-asetelmissa

Sisällönanalyysin tuottaman pääluokat	Tytön ideaali	Pojan ideaali
Feminiinisyys ja maskuliinisuus	Feminiinisyys ja maskuliinisuus	Maskuliinisuus
Seksuaalisuus	Heteronormatiivisuus	Heteronormatiivisuus
Sosiaalinen toimijuus	Sosiaalisuus (ulospäinsuuntauneisuus)	Reiluus, itsensä puolustaminen

4.1.1 Feminiinisyys ja maskuliinisuus sukupuolien ideaaleissa

Feminiinisyys tyttöyden ihanteena näkyi aineistossa esimerkiksi tyttöjen ymmärryksenä kategorisoida ja muodostaa suosiojärjestelmiä. Feminiinisyys auttoi tyttöä nousemaan hierarkia-asetelmassa korkealle. Aineiston mukaan tytön ruumiillisuuteen liittyvät pääomat tuli olla feminiinisiä. Bourdieun ja Wacquantin (1995, 148) ajatuksen mukaan tällainen ruumiillisuuteen liittyvä pääoma sijoittuisi kulttuuriseen pääomaan.

Feminiinisistä käytännöistä keskeisimmät liittyvät tapoihin mieltää ja nimetä suosiokategoriat. --[T]yttöjen suosioon tarvittavat, ruumiillisuuteen liittyvät pääomat olivat heteroseksuaalisen feminiinisyuden mukaisia. (Kulmalainen 2015, 85.)

Feminiinisesti tietynlainen "sovelias" käytös, itsensä sekä sukupuolensa ilmaisu feminiinisesti olivat tärkeitä ominaisuuksia tytölle hierarkia-asetelmissa. Tytön ideaali hierarkia-asetelmassa hallitsee feminiinisyuden oikeanlaiset käytänteet, kyseisessä ajassa ja paikassa. Tyttöyden feminiiniseen ihanteeseen liitettiin populaarikulttuurisia piirteitä, joita ilmaistiin esimerkiksi pukeutumisen ja meikkaamisen kautta.

Suosiota ja feminiinisyttä rakennetaan muun muassa populaarikulttuurin roolimalleilta omaksuttujen ideoiden pohjalta (Kulmalainen 2015, 37).

--[s]uosittuun kategoriaan kuuluvan ryhmän tytöt käyttivät merkkivaatteita ja laittautuivat meikin ja hiusten osalta hieman muita tyttöryhmiä useammin (Kulmalainen 2015, 53).

Myös poikien keskuudessa maskuliinisuuteen, ja sitä kautta myös poikuuden ideaalin sitoutui vahvasti ulkoinen mielikuva pojan ilmentymisestä niin materiaan kuin fyysisyyden näkökulmista. Maskuliinisesti ihannoitu poika omisti pojalle stereotyyppillisiä esineitä kuten pelikonsoleita ja ilmentää fyysisesti voimakasta ja vahvarakenteista olemusta.

Materiaalisuuteen ja fyysisyyteen liittyivät esineet, kuten kännykät, moottorikelkat tai pelikonsolit, tietynlaiset vaatteet sekä hiustyyli, urheilullisuus ja fyysinen voima (Manninen 2010, 90).

Aineistosta nousi esiin myös ristiriita koskien tyttöyden ideaalia feminiinisyyden ja maskuliinisuuden ihanteiden osalta. Tytölle oli joissain tilanteissa arvokasta pyrkiä käytökseltään maskuliinisuuksien ihanteisiin. Käyttäessä maskuliinisia piirteitä tyttö pääsi suosion huipulle ja sitä kautta käyttämään valtaa, mikä on ristiriidassa aineistosta nousseihin muihin tuloksiin. Tyttö pystyi siis pyrkiä kulttuurisesti muodostuneisiin maskuliinisuuden ideaaleihin korostamalla itsessään maskuliinisinä pidettyjä piirteitä. Tällaisia keinoja olivat aineistossa esimerkiksi tunteiden kontrolli ja maskuliinisena pidetty harrastus. Harrastus tuli olla myös sosiaalisesti hyväksytty ja arvostettu kyseisessä sosiaalisella kentällä.

”Suomalaispoikien” ryhmään hyväksyttiin kuitenkin kaverina yksi tyttö, Ida, joka oli luokan suosituin tyttö. Hän pelasi jalkapalloa ja peitti tiettyjä tunteita koulussa, kuten ärsyyntymistä ja pelkoa. Nämä ovat esimerkkejä siitä, että myös tytöt voivat tavoitella joitakin maskuliinisuuteen kulttuurisesti liitettyjä ideaaleja. (Manninen, 2010, 83.)

Fyysisyyden resurssiin liittyvä urheilu oli käyttökelpoinen resurssi siinä tapauksessa, että harrasti lajia, joka oli vertaisryhmässä arvostettu, ja vielä menestyi siinä (Manninen 2010, 90).

Kuten aikaisemmin totesimme, maskuliininen käytös avasi pojille portit hierarkiaasetelmien huipulle. Maskuliinisuuden arvostaminen nousi aineistosta poikien keskuudessa myös feminiinisiksi pidettyjen piirteiden halveksunnan kautta. Tunteiden kontrolloimattomuus, itsensä puolustamattomuus, passiivisuus liikunnassa sekä leikkiminen itseä nuorempien tai tyttöjen kanssa toivat pojalle leiman feminiinisyydestä. Tyttömäisyys ja näin ollen myös feminiinisyydet ovat siis alisteisessa suhteessa maskuliinisuuteen ja poikuuteen. Tätä tulosta tukee myös teoriataustassamme esitelty hegemonisen maskuliinisuuden periaatteet. Connellin

(1995) ajatuksen mukaan pojat pyrkivät hegemoniseen maskuliinisuuteen ja sen myötä avautuviin asemiin, josta miesten hallitseva asema yhteiskunnassa kumpuavat. Hegemonian vakiintuneisuus pohjautuvat kulttuurisesta ideaalista ja instituutioiden vallasta, jota näillä maskuliinisilla representaatioilla havitellaan. (Connell 1995, 77.) Maskuliinisuus nähtiin täten poikien keskuudessa tietyin ehdoin arvokkaana, oli sitten kyse tytöistä tai pojista. Kuitenkaan tytöt eivät saaneet olla myöskään liian maskuliinisia, ilman homouden leimaa. Tutkimustuloksen mukaan maskuliinisuus kohoaa hierarkia-asetelmassa korkeammalle kuin feminiinisyys.

--[s]e, että poika käyttäytyy liian "lapsellisesti" tai tavoilla, jotka katsotaan tyttömäisiksi, itkee tai ärsyyntyy helposti eikä puolusta itseään, leikkii itseään nuorempien tai tyttöjen kanssa, näyttää pelkoaan tai on passiivinen liikunnassa, on vaarassa tulla alistetuksi tai marginalisoiduksi (Manninen 2010, 87.)

4.1.2 Heteronormatiivisuus hierarkia-asetelmassa

Tyttöjen seksuaalisuus oli kontrolloitua koulun tiloissa heteronormatiiviseksi. Aineiston mukaan suositut tytöt olivat seksuaalisuudeltaan heteroja ja ilmensivät seksuaalisuuttaan sekä sukupuoltaan feminiinisinä pidettyjen piirteiden kautta.

Heteronormatiivisuuden ja kaverisuosion yhteenkietoutuminen ilmeni tutkimuksessani kolmella tasolla: 1) Tyttöjen suosioon tarvittavat, ruumiillisuuteen liittyvät pääomat olivat heteroseksuaalisen feminiinisyuden mukaisia. --- 3) Suosittuun kategoriaan kuuluminen edellytti tytöiltä heteroseksuaalisia (tai niiden omaisia) suhteita. (Kulmalainen 2015, 85.)

Tytön ideaalin heteronormatiivisuus näkyi myös tavassa, miten aineistossamme esiintyvän haastattelukatkelmassa puhutaan heteroseksuaalisen haluttavuuden nostavan tytön statusta hierarkia-asetelmassa korkeammalle. Alla olevassa katkelmassa haastateltava ilmaisee heteroseksuaalisten suhteiden vähyyden olevan puute, joka altistaa alempaan asemaan hierarkia-asetelmassa. Heteroseksuaalisten suhteiden puute nähtiin tätä kautta siis ilmentävän epäsuosiota ja ei linkity näin ollen myöskään tytön ideaaliin hierarkia-asetelmissa.

TK: Mitä se suosio teidän mielestä tarkoittaa?

Heidi: No kaikki halua olla sun kanssa ja pojat kii on himo sun kavereita ja tällasii ja ite [ei-suosituu] oot vaan semmonen joka on pelkkien tyttöjen kaa. Ja vaikka on jossain [internetissä] kuvia niin siinä sille suosiossa olevalle tulee ihan sikana kommentteja ja sille joka ei, saattaa tulla vaan pari kommenttia. (Kulmalainen 2015, 42.)

Myös poikien keskuudessa vallitsi heteronormatiivinen eetos. Heteroutta pidettiin itsestään selvänä, eikä muita seksuaalisuuden esittämisen tapoja hyväksytty. Jokisen (2010, 133) mukaan 'homous' rinnastetaan kaikkiin niihin piirteisiin, joista yksilö voidaan luokitella 'homoksi'. Näitä piirteitä olivat esimerkiksi pehmeys, tunteellisuus ja heikkous (Jokinen 2010, 133). Tästä seuraten, poikien keskuudessa homofobinen puhe oli normalisoitunutta ja yleistä kielenkäyttöä. Heteronormatiivisuus voidaan nostaa myös siinä mielessä esille, että pojalle tyttökaveri heteromerkityksessä oli suosiota nostava asia. Tyttöillä vastaavanlainen ilmiö tuli myös esille.

Heteroeetos oli "suomalaisten" poikasakissa itsestäänselvyys, mikä ilmeni homofobisina kommentteina ja siinä, että tyttökaveri heteromerkityksessä nosti pojan suosiota (Manninen 2010, 81).

Vaikka sekä tyttöjen että poikien vertaisten keskuudessa vallitsi heteronormatiivinen eetos, oli kuitenkin tyttöjen seksuaalisuus vielä rajatumpaa koulun kentällä poikiin verrattuna. Tyttöjen osalta heteronormatiivisuus nähtiin parhaimpana vaihtoehtona, sillä heteroseksuaalisuus oli vahvasi yhteydessä suositun tytön määritelmän kriteereissä.

Tyttöjen sukupuoli ja seksuaalisuus ovat koulumaailmassa kontrolloidumpia kuin pojilla, jolloin on mahdollista, etteivät muut informaaliset järjestykset helposti pääse rikkomaan heteronormatiivista asetelmaa tyttöjen osalta. Tästä kertoo se, että heteroseksuaalisuus yhdistyy tyttöillä selkeimmin nimenomaan suosittuun kategoriaan. (Kulmalainen 2015, 85.)

4.1.3 Ideaalit sosiaalisen toimijuuden piirteet

Tutkimusaineistomme kolmas esiinnoussut teema ensimmäiseen tutkimuskysymykseen oli ideaali sosiaalinen toiminta tyttöjen sekä poikien vertaisryhmissä. Tytölle ihanteellisena sosiaalisena toimintamallina nousi esiin auttavainen, yhteistyökykyinen sekä joustava käyttäytymisen malli. Toiminnallisiin verkostoihin kuuluvat tytöt, jotka toimivat yhteistyökykyisesti, auttavasti ja joustavasti, pääsivät mukaan myös päivittäin toistuviin toimintoihin, ja olivat useimmiten osa suositut ryhmää.

Toiminnallisiksi nimittämämme verkostot muodostuivat kyselyn perusteella oppitunneilla yhteistyötä mielellään tekevien ja toisia oppilaita auttavien, sekä yhdessä välitunteja viettävien ja ruokailevien oppilaiden keskinäisistä suhteista. --[T]ämä tarkoittaa

sitä että näiden verkostojen ulkopuolelle jäävät tytöt jäävät myös muita useammin ulkopuoliseksi näissä päivittäin, tai useita kertoja päivässä toistuvissa toiminnoissa. (Kulmalainen 2015, 79.)

Myös sosiaalisuus nousi tyttöjen sosiaalisessa toiminnassa keskeiseksi ihanteeksi. Sosiaalisuus ymmärrettiin tyttöjen keskuudessa ulospäinsuuntautuneisuudeksi ja se ilmeni sekä virallisen että informaalin koulun tasoilla. Kuten tutkimuksemme luvussa kaksi esittelimmekin, myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) korostaa näitä sosiaalisen toiminnan ideaaleja. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista on luettavissa se, kuinka virallinen koulu arvostaa sosiaalisuutta ja ulospäinsuuntautuneisuutta. (POPS 2014.)

Sosiaalisuus (ymmärrettynä ulospäinsuuntautuneisuudeksi) muodostuu virallisen ja informaalin koulun on yhteiseksi ihanteeksi (Kulmalainen 2015, 72).

Sosiaalisesti rohkeilla, eli ulospäinsuuntautuneilla tytöillä oli myös enemmän mahdollisuuksia vallankäytölle, sillä rohkeammat yksilöt hierarkian huipulla uskalsivat päättää asioista ja olla enemmän äänessä. Tästä seuraten hiljaisemmat tytöt tyytyivät alistumaan muiden tahdon alla. Salmivalli (2005, 79) esittää, että sosiaalisesti taitava henkilö toimii tilanteessa tehokkaasti ja tilanteeseen sopivalla tavalla sanallista ja sanatonta viestintää käyttäen. Äänessä olemisen mahdollisuudet olivat suosituilla tytöillä paremmat myös koulun informaalilla kentällä.

Haastatteluissa viitattiin esimerkiksi liikuntatuntien tehtävien jakoon liittyvään vallankäyttöön, jonka perusteella sosiaalisesti rohkeammat oppilaat päättävät asioista, ja hiljaisemmat alistuvat (Kulmalainen 2015, 72).

Sosiaalisuuden ihannoiti näyttäytyi tutkittavasta aineistosta myös tiettyjen luonteenpiirteiden väheksynnän kautta. Ujous nähtiin informaalin koulun tasolla sosiaalisuuden puutteena eikä ideaalina luonteenpiirteenä. Myös kaverisuhteiden määrä ymmärrettiin kyseisellä tasolla sosiaalisuuden puutteeksi. Tästä voimme päätellä sen, kuinka sosiaalisessa toiminnassa ulospäinsuuntautuneisuus nähdään muita olemisen tapoja arvokkaampana.

Sosiaalisuus ihanteena on ongelmallinen myös informaalin koulun tasolla. Esimerkiksi ujous ja kaverisuhteiden vähäisempi määrä voivat määrittyä sosiaalisuuden puutteeksi. (Kulmalainen 2015, 72.)

Pojan ideaali käyttäytymisen malli näyttäytyi kykynä puolustaa itseään ja käyttäytymällä reilusti toisia vertaisia kohtaan. Poikien osalta aineistosta nousi ideaalina

toimintatapana käyttää normalisoitunutta väkivaltaa itsensä puolustamiseen, mutta ei fyysistä ja hyökkäävää väkivaltaa muita kohtaan. Tällaiset fyysistä väkivaltaa käyttämättömät henkilöt pystyivät osoittamaan oman maskuliinisuutensa muilla keinoilla kuin väkivallalla esimerkiksi olemalla urheilullisia. Suositut pojat käyttivät siis väkivaltaa vain, jos tarvetta itsepuolustukselle oli. Väkivaltaan perustuva valta ei taannut suosiota, sillä tällaisessa tapauksessa kunnioitus perustui vain henkilön pelkäämiseen (*pelkovalta*).

”Suositut” pojat käyttivät normalisoitunutta väkivaltaa ja puolustivat itseään mutta eivät käyttäneet fyysistä, hyökkäävää väkivaltaa muita kohtaan (Manninen 2010, 79–80).

Ari osoitti maskuliinisen kompetenssinsa urheilun saralla: hän oli taitavin jalkapalloilija koko luokassa mutta ei kuitenkaan osallistunut leikitappeluihin (Manninen 2010, 81).

Väkivallalla saavutettu valta ei pystynyt tarjoamaan kunnioitusta samalla tavoin kuin suosioon kiinnittynyt valta. Voimme tehdä siis johtopäätöksen siitä, että väkivaltainen käyttäytyminen ei ole pojan ideaali, jos tarkoituksena on päästä muiden poikien ihailun kohteeksi. Väki-valta tarjosi avaimet vallalle, mutta se ei taannut muiden kunnioitusta väkivaltaa käyttävää henkilöä kohtaan tai oikeuta muihinkin suosituksen pojan etuuksiin. Suositun henkilön titteli poikien keskuudessa tuli ansaita muita yhteiskunnan maskuliinisuuden vaalimia tekoja ja tapoja noudattaen mukavuuden ja reiluuden rajoissa. Hyväksytyksi tuleminen kohottaa henkilön toverisuosiota ja hyläytyksi tuleminen korostaa henkilön epäsuosiota (Coie, Dodge & Coppotelli 1982). Poikien keskuudessa väkivaltainen käytös pudotti yksilön suosiota, mutta ei valta-asemaa hierarkia-asetelmassa.

Pojat joukkona mielsivät ideaaliksi sellaisen pojan, jonka käyttäytyminen oli reilua ja mukavaa muita henkilöitä kohtaan. Poikien keskuudessa ideaali käytös oli läpinäkyvää maskuliinisuuden normien noudattamista, jossa hienovarainen sosiaalinen pelaaminen on eri tavalla läsnä kuin tyttöjen keskuudessa, kuten kapaleessa 4.1.2 näytämme. Suositun pojan toiminta ei siltikään ollut pelkästään luontaista kykyä olla suosittu, sillä aineisto osoittaa myös sen, että uskottavasti suosittu poika hallitsi myös sosiaalisen pelin hienovaraiset toimintatavat.

Se (oikeanlainen sosiaalisen pelin pelaaminen) vaati paitsi uskottavana olemista myös sitä, että hallitsi hiljaista tietoa kunkin oppilaan statuksesta ja toimijuuden mahdollisuuksista (Manninen 2010, 90).

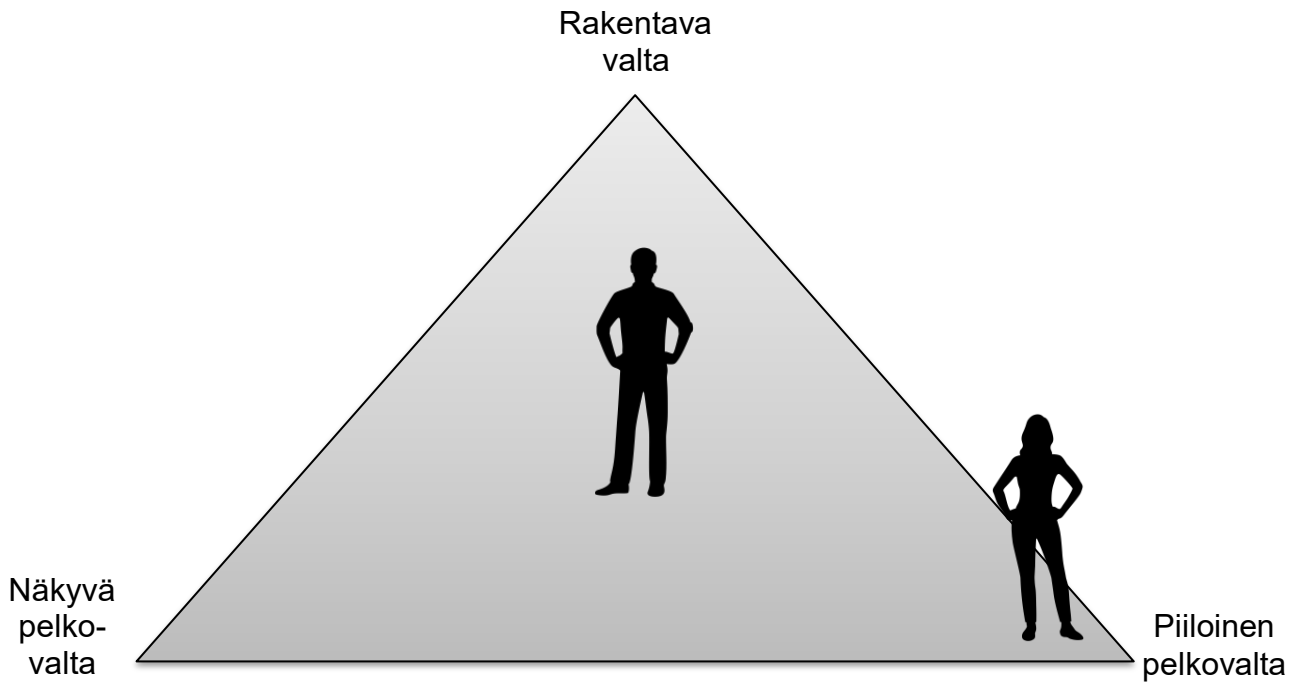
Sekä tyttöjen että poikien aineistosta nousee esiin se, että suositut henkilöt ovat yhteistyökykyisiä sekä hyviä sosiaalisen pelin pelaajia muiden nuorten keskuudessa. Keinot ja taustalla vaikuttavat syyt saavuttaa suosion päämäärä poikkeavat toisistaan moneltakin osin, mutta käyttäytymällä sopivassa määrin reilusti toisia kohtaan, voi yksilö kohottaa omaa suosiotaan jo merkittävästi. Muilta saaman kunnioituksen myötä henkilö rakentaa suurempaa vallankäytönareenaa itselleen, joka on vakaammalla pohjalla kuin väkivallan tai negatiivisin keinoin hankittu valta.

4.2 Vallankäyttö hierarkia-asetelmien huipulla

Olemme teemoittaneet tyttöjen vallankäytön muodot hierarkia-asetelman huipulla yhden teeman alle, pelkovallan piiloiseen muotoon. Tyttöjen vallankäytön muodoissa on monenlaisia vivahteita, eikä aineistosta nousseen yhden vallankäytön teeman tulisi tutkimuksessamme viestittää lukijalle ilmiön yksinkertaisuudesta. Pelkovallan piiloisessa muodossa on symbolisen väkivallan piirteitä, jotka Bourdieun mukaan tarkoittavat valtaa, jossa kyseisen vallan uhri toimii samankaltaisesti myös vallan tuottajana. Symbolisen väkivallan ilmentymiä ei ole helppoa havaita. (Bourdieu & Wacquant 1995, 203.)

Poikien kontekstissa vallankäytön keinoiksi hierarkia-asetelmien huipulla voitiin todeta olevan niin rakentavan vallan kuin myös pelkovallan ilmentymiä. Pelkovaltaa oli aineistossa kahdenlaista, näkyvää ja piiloista. Pojat käyttivät molempia, sekä piiloista- että näkyvää pelkovaltaa, kun taas tyttöjen valta keskittyi pelkovallan piiloiselle areenalle. Seuraavaksi esitämme saamiimme tutkimustuloksiin pohjautuvan kuvion, joka selkeyttää tytön ja pojan ideaalin sijoittumisesta vallan kentällä.

KUVIO 1. Tytön ja pojan vallankäytön mahdollisuudet hierarkia-asetelman huipulla

4.2.1 Tyttöjen vallankäytön muodot

Aineistosta ilmeni, että kategorisoidut suosiojärjestelmät olivat usein kaikkien yhteisön jäsenien tiedostamia sekä hiljaisesti hyväksytyjä symbolista väkivaltaa mukailevia järjestelmiä. Aineistosta noussut piiloisen pelkovallan teema sivuuttaa osaa symbolisen väkivallan piirteistä. Hierarkia-asetelmassa korkealla olevat tytöt osoittivat piiloista pelkovaltaa esimerkiksi ulossulkemisella, huomiotta jättämisellä, hiljentymisellä, ilmeillä, eleillä sekä etäisyyden ottamisella. Nämä piiloisen pelkovallan muodot täyttivät näkymättömyydestään huolimatta useat kiusaamisen kriteerit, jotka ylläpitivät suosiokategorioiden olemassaoloa.

--[o]himennen koulun julkisuudessa tapahtuvat episodit, vahvistavat päivittäin toistuksessa informaaleja ja ääneen lausumattomia, mutta kuitenkin kaikkien tiedossa olevia suosiokategorioita (Kulmalainen 2015, 64).

Seuraavassa katkelmassa piiloista pelkovaltaa käyttämällä suosittu kategoriaan kuuluvat Karoliina ja Toni, torjuivat ei-suositun kategoriaan kuuluvan Tanjan lähestymisyrietykset vastaamatta jättämisellä sekä pois lähtemisellä.

Karoliina ja Toni juttelevat käytävässä, Toni pitää käsiään seinää vasten seisovan Karoliinan ympärillä. Tanja tulee viereen, näyttää lukujärjestyksestä jotain. Toni lähtee pois, Karoliina ei vastaa Tanjalle, vaan lähtee myös pois. (Kulmalainen 2015, 63.)

Hierarkia-asetelman huipulla, kuten äsken mainitsimmekin, tytöt käyttivät valtaa myös erilaisin ulossulkemisen keinoin. Ulossulkemisen lähtökohtana oli ”suositujen” eli hierarkia-asetelman huipulla valtaa käyttävien tyttöjen oman kaveriporukan rajojen valvominen. Aktiivisia ulossulkemisen keinoja olivat esimerkiksi konkreettisesti selän kääntäminen suosittujen ryhmään pyrkivälle henkilölle. Ulossulkeminen kuuluu myös pelkovallan piiloiisiin vallankäytön tapoihin.

--[s]uosittuun ryhmään kuuluneet itse kertoivat ryhmänsä rajoista: ”Sitä ei suoraan sanota, mut se just kaikilla eleillä tavallaan silleen [osoitetaan], että kääntää selän tai jotain tämmöstä.” (Kulmalainen 2015, 47).

Suosituilla tytöillä oli paljon päätäntävaltaa myös muiden tyttöjen tiloista koulun epävirallisella kentällä. Tilojen kontrolloiminen, joka kuuluu ulossulkemisen tapoihin, rajoitti erityisesti muihin suosiokategorioihin kuuluvien tyttöjen toiminta- sekä vaikutusmahdollisuuksia koulussa. Kenttä on samaan aikaan niin konfliktin kuin myös kilpailun tila. Osallistujat kilvoittelevat keskenään saadakseen niitä pääomia osakseen, joita kentällä suositaan. (Wacquant 1995, 38.)

On huomioitava, että vaikka useat tyttöjen käyttämät vallankäytön muodot tapahtuvat koulun informaalilla eli epävirallisella kentällä, ylettyvät ne myös koulun viralliselle kentälle. Vallankäyttö on tyttöjen keskuudessa hyvinkin usein hienovaraisista poissulkemista, jolloin negatiiviseen vallankäyttöön on aikuisen vaikeampaa puuttua kuin näkyvään, esimerkiksi fyysiseen, vallankäyttöön. Piiloisen vallankäytön tapa on tuottaa hiljaisten sääntöjen mukaisia suosiojärjestelmiä, joissa ulossulkeminen sekä kategorisointi nousevat räikeästi esille. Hierarkia-asetelmien esiintyminen koulun virallisella kentällä näyttäytyy aineistossa esimerkiksi istumajärjestyksiin liitetyissä vallankäytössä. Suositut kategoriassa olevat

tytöt käyttävät valtaa siirryessään omalta nimikoidulta paikaltaan kauemmas henkilöstä, joka kuuluu alempaan suosiokategoriaan.

Istumajärjestyksestä poikkeavat oppilaat menivät oman paikan sijasta istumaan selkeästi kauemmas, yleensä oman kaverin viereen. Toinen tapa muovata (istuma)järjestyttä oli jättää tyhjä pulpetti itsensä ja vieruskaverin väliin tai siirtää pulpettia vieruskaverista kauemmas. (Kulmalainen 2015, 57.)

Samalla voidaan näyttää luokan julkisuudessa ilmeinä, eleinä ja etäisyyttä ottamalla keiden vieressä halutaan istua ja keiden ei (Kulmalainen 2015, 56).

4.2.2 Poikien vallankäytön muodot

Poikien hierarkian huipulla olevat suositut pojat kuvailtiin mukaviksi ja reiluiksi rakentavan vallan käyttäjiksi. Rakentava valta esitettiin aineistossa nimensä mukaisesti yhteisöllisyyttä rakentavana valtana, jota rakentavan vallan edustajat käyttivät. Vallan käyttämisen ajatus perustui siihen, että vallan käyttäjä, johtaja, oli jäseniään arvostava ja pyrki toiminnallaan tasa-arvoon.

Vallankäytön toista muotoa eli pelkovaltaa esiintyi myös aineistossa poikien keskuudessa rakentavan vallan rinnakkaisena vallankäytön tapana. Tällaista pelkovaltaan sidottua toimintaa käyttivät esimerkiksi hierarkian hieman alemmalla tasolla olevat hegemonisen maskuliinisuuden edustajat. Väkivalta näyttäytyi poikien keskuudessa sekä näkyvänä että piiloisena. Esimerkiksi tappelut, vihamielisyys sekä sukupuolinen nimittely olivat hyvinkin näkyviä vallankäytön keinoja. Osaltaan myös kyseenalaiset vähemmistöjä herjaavat vitsit tai ryhmästä ulos sulkeminen olivat näitä piilossa tapahtuvia vallankäytön tapoja. Aineistossa kuvailtiin, kuinka pelkovallan mukana tuleva kontrolli, alistaminen, väheksyntä sekä ulossulkeminen olivat vaikutusvaltaisia nuoren vasta muotoutuvalle identiteetille sekä itsetunnolle.

Väkivaltaresursseiksi puolestaan voidaan lukea näkyvät ja piiloiset väkivallan muodot, kuten esimerkiksi tappelut, vihamielisen ympäristön luominen, sukupuolistunut nimittely, ryhmästä ulos sulkeminen, haukkuminen tai toisen väheksyminen jollain muulla tavalla (Manninen 2010, 104).

Pelkovaltaan liittyvällä kontrolloimisella, alistamisella, väheksynnällä ja ulossulkemisella voi olla vakavat seuraukset lasten ja nuorten kehkeytyville identiteetille ja itsetunnolle (Manninen 2010, 105).

Toisaalta ”läpänheitto” eli vitsaileminen voitiin liittää sekä rakentavaan valtaan että pelkovaalaa. Humoristinen puhe voitiin kokea yhteisöä yhdistäväksi toiminnaksi, mutta kun huumori kohdistettiin henkilön ominaisuuksiin, etnisyyteen tai yleisemmällä tasolla vähemmistöryhmiin, tuli huumoriin ivallinen sekä negatiivinen muita sortava vallankäytön väline. Huumorin avulla hierarkia-asetelman huipulla oleva poika pystyi alistamaan ja ulossulkemaan alempana hierarkia-asetelmassa toimivia yksilöitä.

”Tulokset osoittavat, että vaikka huumori on usein yhteyttä rakentavaa ja positiivista, myös ulossulkeva tai muilla tavoin enemmän tai vähemmän näkyvä väkivalta voi pilkistää humoristisen sosiaalisen vuorovaikutuksen takaa” (Manninen 2010, 93).

Vähemmistöjä herjaavat vitsit eivät jääneet ainoiksi vähemmistöihin kohdistuneiksi vallankäytön välineiksi. Poikien hierarkia-asetelman huipulla käyttämässä vallassa oli siis myös piirteitä intersektionaalisuudesta (ks. Karkulehto, Saresma, Harjunen & Kantola 2012). Ulossulkevan huumorin lisäksi pojat käyttivät muista etnisyyksistä olevista yksilöistä nimiä, jotka olivat toista väheksyviä ja rassistisia. Tällä tavoin valtahierarkian huipulla olleet yksilöt toisarvoistivat alempana hierarkia-asetelmassa vaikuttaneita ”maahanmuuttajia” ja samalla korostivat omaa asemaansa asetelman huipulla. Vallankäytön välineenä oli tässä tilanteessa siis kielellinen keino korostaa omaa etnisyyttä ja tehdä erontekoa muiden ryhmien kanssa. Taustalla vaikutti myös monikulttuuristen poikien alisteinen asema hierarkia-asetelmassa.

Monikulttuuristen poikien toisarvoistaminen näkyi esimerkiksi siinä, että ”koviksista” Janne ja muutamat ”suositut” pojat käyttivät sellaisia ”maahanmuuttajia” väheksyviä rassistisia ilmauksia kuten ”riisi” tai ”vinosilmä” (Manninen 201, 81).

Tutkimusaineistosta nousi esiin myös tulos siitä, kuinka pojilla on aktiivinen rooli tyttöjen suosion määrittelyssä. Poikien korkeampi valta-asema tuottaa erilaisia etuoikeuksia, joita pojat käyttivät esimerkiksi kentän tilojen dominointiin ja tyttöjen vallankäytön rajoittamiseen.

--[I]uokan (suostun kategorian) pojat muokkasivat luokan sosiaalista tilaa haluamakseen valitsemalla istumapaikkansa omilla ehdoillaan, joihin tyttöjen tulisi mukautua (Manninen 2010, 58).

Tyttöjen ja poikien vallankäytön tavoissa on yhtäläisyyksiä ja eroja. Pojat käyttivät tyttöjä enemmän pelkovan näkyviä aspekteja, kuten tappelua ja hyökkävyyttä.

Näitä vallankäytön tapoja ei aineistosta löytynyt tyttöjen vallankäytön yhteydessä. Tyttöjen vallankäytön areena oli siis poikien vallankäytön areenaa suppeampi. Tämäkin ilmiö on yhteydessä Connellin (1995, 77) määritelmään hegemonisesta maskuliinisuudesta ja siihen liittyvään patriarkaalisten käytäntöjen legitimoimisen ongelmaan. Tutkimuksemme johtopäätöksissä tarkastelemme laajemmin kyseistä ilmiötä ja sen syitä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA LUOTETTAVUUS

5.1 Tutkimuksen johtopäätökset

Tutkimustuloksiemme johtopäätöksenä voimme todeta, että tyttöyden ideaali on joiltain osin ristiriitainen. Tyttöydessä jollain kentällä feminiinisyyden oli arvokkain pääoma, kun taas toisella kentällä maskuliinisuuden ihanteen tavoittelu takasi tytölle hierarkia-asetelman huipulle pääsyn. Tämä ambivalenttiin luonteeseen kytkeytynyt tyttöyden ideaali ei ole yksiselitteisesti tavoitettavissa. Tämä tutkimustulos todentaakin Roosin ajatuksen siitä, kuinka yhdellä kentällä arvokkaat pääomat ovat toisella kentällä arvottomia (Roos 1985, 7–28).

Feminiinisyyden ja maskuliinisuuden ristiriita tyttöyden ideaalissa voidaan tarkastella myös Butlerin (2006) sukupuolen kaksinapaisen ajattelun kyseenalaistamisen kautta. Kaksinapainen ajattelu biologisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta tekevät luonnolliseksi heteroseksistisiä ja maskuliinisia valtajärjestelmiä. (Butler 2006, 91.) Aineistosta nousseista tuloksista välittyi näkökulma siitä, kuinka pojat määrittelevät tyttöjen välisten hierarkia-asetelmien muodostumista. Tulos viestittää siitä, kuinka yhteiskunnassamme ei ole päästy eroon vielä sukupuolen kaksinapaisesta ajattelusta, joka tekee luonnolliseksi heteroseksistisiä ja maskuliinisia valtajärjestelmiä. Feminiinisyyden ja maskuliinisuuden ristiriita tyttöyden ihanteessa tässä tieteellisessä kontekstissa näyttäytyy meille poikien laajemmista mahdollisuuksista käyttää valtaa. Aineistosta ei noussut kertaakaan esiin tilannetta, jossa suosittukategoriassa oleva tyttö olisi käyttänyt valtaa kohdistuneena suosittukategoriassa olevaan poikaan.

Heteroseksuaalisuuden ideaali näyttäytyi molemmissa tutkittavissa joukoissa. Aineistossamme oli nähtävissä ilmiö, jossa pojat irtautuvat homoseksuaaleista ja niihin sosiaalisesti liitetyistä piirteistä. Jokisen (2010, 133) mukaan 'homous' rinnastetaan heikkoudeksi, pehmyydeksi, tunteellisuudeksi sekä muihin

tämän kaltaisiin piirteisiin. Seksuaalisuuden heteronormatiivisuuden ideaaliin voidaan liittää myös maskuliinisuuden ideaali, sillä maskuliinisuus näyttäytyy ilmiönä, johon ei sekoitu mitään feminiinisydestä, jota edellä esitetyt 'homouden' piirteet edustavat. Heteroseksuaalinen halu on maskuliinisuutta ja sitä kautta mieheyttä. (Jokinen 2010, 129.)

Tutkimuksessamme poikien keskuudessa heteroutta pidettiin itsestään selvänä. Tämä näkyi esimerkiksi homofobisena puheena ja feminiinisten piirteiden väheksymisenä pojalla. Aineistosta nousseet tytön ja pojan ideaalit kuvattiin aineistossa tavalliseksi. Ajatus tavallisuudesta sisältää yhteiskunnan ja yhteisön normit heteronormatiivisuudesta ja maskuliinisuudesta. Poikuuden ideaalina näyttäytyvä maskuliinisuus oli tavallista ja tavallisuudesta poikkeava oleminen nähtiin heikkoutena. Feminiinisyys oli yksi näistä heikkouden ilmentymistä. Tästä voimme päätellä tyttöyden ideaalin olevan feminiinisenä järjestelmänä alempiarvoinen kuin poikien tuottama hegemoninen maskuliinisuus.

Sukupuolen normit näkyvät yhteiskunnassamme esimerkiksi tutkimuksen alussa esittelemiemme lainsäädännöllisissä teksteissä. Kyseinen järjestelmä huomattavan osan ei-binäärisiä henkilöitä ulkopuolelle. Tämä ilmiö on havaittavissa myös omista tutkimustuloksistamme.

Tytölle ideaali käyttäytymisen malli esitetään tutkimustuloksissamme sosiaalisena eli ulospäinsuuntautuneena toimintatapana. Pojan ideaali käyttäytymisen malli näyttäytyy tutkimuksessamme kykynä puolustaa itseään ja käyttäytymällä reilusti muita vertaisia kohtaan. Kummatkin sukupuolen käyttäytymisen ideaalit ovat ulossulkevia. Ryhmien ulkopuolelle jää suuri joukko olemisen tapoja, joita ideaali ei tunnusta. Myös sukupuolelle annetut käyttäytymisen ideaalit ovat sukupuoleen sidonnaisia, jolloin sukupuolen sisäiset variaatiot eivät ole mahdollisia. Tällä tavalla sukupuoli nähdään ennalta määritettyinä kohtalona. Sukupuolien erottelu ja tarkastelu selkeänä kaksijakoisena järjestelmänä toisintaa suppeaa mielikuvaa sukupuolesta. Butler (2006, 54–55) määrittelee sukupuolen biologiseksi ja sosiaaliseksi, jossa sosiaalinen sukupuoli on niitä kulttuurisia merkityksiä, joita biologinen ruumis omaksuu. Biologinen sukupuoli ei seuraa tämän ajatuksen myötä biologista sukupuolta millään tietyllä tavalla. Olemme omalla tutkimuksellamme toisintanut tätä ongelmallista sukupuolen kahtiajakautunutta todellisuutta vertailemalla vain tytön ja pojan ideaalia sulkemalla ei-binäärisen sukupuoli-ajattelun ulkopuolelle. Oman tutkimuksemme tulokset pyrkivät lisäämään

tietoisuutta tyttöydelle ja poikuudelle asetetuista merkityksistä. Tutkimustulostemme pohjalta tuotamme puheenvuoron, joka herättää kasvattajia ja muuta teollista yhteisöä tarkastelemaan sekä tyttöyden että poikuuden ongelmallisia ideaaleja sukupuolen moninaisuudesta.

Tyttöjen keskuudessa vallankäytön muodot olivat suppeampia kuin poikien keskuudessa. Pojat ilmensivät käyttämäänsä valtaa pelkovallan näkyvien ja piiloisten muotojen avulla, kun tyttöjen vallankäyttö perustui vain pelkovallan piilosiin muotoihin. Pojat käyttivät hierarkia-asetelman huipulla myös rakentavaa valtaa, jota tyttöjä käsittelevästä aineistosta ei noussut ollenkaan. Tyttöjen vallankäytön kentät voidaan päätellä olevan poikien vallankäytön kenttiä suppeammat. Tyttöyden ideaalista käsin tarkasteltuna ymmärrämme paremmin sitä, miksi tyttöjen vallankäytön areena on suppeampi kuin poikien. Tyttöyden ideaalina on olla ulospäinsuuntautunut, yhteistyökykyinen ja sosiaalinen. Tytön ideaali rikkoutuisi, jos tyttö ilmentäisi valtaa pelkovallan näkyvinä muotoina.

Connellin (1995, 77) ajatus hegemonisesta maskuliinisuudesta linkittyy tutkimustuloksienne maskuliinisuuteen. Tulkitsemme poikien ideaalissa olevan maskuliinisuuden hegemoniseksi maskuliinisuudeksi. Connellin (1995, 77) mukaan hegemoninen maskuliinisuus tarkoittaa sukupuolisten käytänteiden asemaa ja representaatioita, jotka takaavat miesten valta-aseman verrattuna alisteisessa asemassa oleviin naisiin. Poikien käyttämä valta oli laaja-alaisempaa kuin tyttöjen käyttämä valta vertaisten joukossa.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 160) esittävät, että metodikirjallisuudessa tutkimusmenetelmiä voidaan tarkastella luotettavuuden näkökulmasta niin validiteetin kuin myös reliabiliteetin käsitteiden kautta. Validiteetti käsitteen kautta tutkijat tarkastelevat sitä, että tutkimus on tutkittu niin kuin he ovat luvanneet kun taas reliabiliteetin käsitteen kautta pohditaan tutkimuksen toistettavuuden mahdollisuuksia. Edellä mainittuja käsitteitä on kuitenkin kritisoitu laadullisen tutkimuksen piirissä paljon, sillä ne ovat lähtöisin määrällisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelusta eivätkä tällöin voi vastata täysin laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkasteluun (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160.)

Olemme toteuttaneet tämän tutkimuksen luotettavuuden tarkastelun Tuomen ja Sarajärven (2018, 161–162) esittämän Lincolnin ja Guban ajatuksen mukaisesti, jossa luotettavuuden tarkastelu jaetaan neljään teemaan, jotka ovat vastaavuus (*credibility*), siirrettävyys (*transferability*), varmuus (*dependability*) ja vaikiintuneisuus (*confirmability*).

Tutkimuksen vastaavuudessa pohditaan, vastaako tutkijan tuottama uusi tieteellinen rakenne todellisuudessa tutkimuksen alkuperäistä rakennetta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 161–162). Tutkimusaineistomme käytimme kahden eri tutkijan kirjoittamia väitöskirjoja. Aineistona toimivat väitöskirjat tulevat näin ollen kahdesta erilaisesta lähtökohdasta. Väitöskirjat ovat tehty myös eri tutkimusmenetelmiä käyttäen, jolloin tarkastelun näkökulmat ovat saaneet myös erilaisia muotoja. Näistä seikoista johtuen vertailussa väitöskirjojen välillä voi olla tuloksia, jotka eivät toisenlaisessa aineistossa olisi nousseet yhtä vahvasti esiin.

Tutkimuksen siirrettävyyttä tarkastellaan näkökulmasta, jossa tulokset olisi mahdollista siirtää toisenlaiseen kontekstiin riippuen siitä, kuinka samankaltaisia tutkimuksemme aineisto ja mahdollinen sovellusaineisto olisivat. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 161–162.) Tutkimuksemme siirrettävyys toisiin saman tutkimusalan ja -aiheen väitöskirjoihin olisi mahdollista, mutta tulokset eivät todennäköisesti vastaisi omia tuloksiamme. Uskomme kuitenkin, että uuden empiirisen aineiston kerääminen koulumaailmasta, ja aineiston analysointi tässä tutkimuksessa esitettyjen tutkimuskysymysten kautta, tarjoaisi uudelle tutkimukselle samankaltaiset tutkimustulokset kuin mitä me omassa tutkimuksessa saimme.

Varmuuden osalta tarkastellaan esimerkiksi sitä ovatko jotkin ulkoiset tekijät aiheuttaneet vaihtelua tuloksiimme tai onko tutkimus ylipäättään toteutettu tieteellistä tutkimusta ohjaavin periaattein. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 161–162). Väitöskirjojen tulokset ja pohdintaluvut ovat jo kertaalleen tulkittua ja poimittua tekstiä, josta väitöstutkijan ääni tulee esiin. Näin ollen tutkimustuloksissa näkyy myös väitöskirjatutkijoiden valinnat suhteessa omiin tutkimusongelmiinsa. Tarkasta analyysiprosessista huolimatta olemme voineet tulkita väitöskirjatutkijoiden sanavalintoja ja merkityksiä toisella tavalla kuin mitä tutkija on omassa tutkimuksessaan tarkoittanut. Tutkimus on toteutettu kuitenkin tieteellisten periaatteiden mukaisesti.

Tutkimuksen vakiintuneisuus viittaa ulkopuolisen henkilön arvioon tutkimuksesta. Ulkopuolinen henkilö tarkastelee tutkimuksen osalta niin aineistoa, löydöksiä kuin myös niiden tulkintaa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 161–162.) Olemme saaneet tämän tutkimuksen aikana kattavasti ohjausta ja punninneet monia menetelmällisiä valintojamme ulkopuolisen henkilön kanssa. Tutkimuksen aineisto, löydökset ja niistä tehdyt johtopäätökset ovat kaikki linjassa sekä noudattavat tieteellisen tekstin käytänteitä.

Laadullista tutkimusta voidaan tarkastella luotettavuuden osalta monin tavoin eikä sen tekemiseen löydy yhtä oikeaa vastausta. Tärkeintä olisi kuitenkin arvioida tutkimusta kokonaisuutena, jolloin sen johdonmukaisuus näyttäytyy läpi tutkijan tekstin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 163.) Olemme toimineet tutkimuksemme johdonmukaisesti ja valitsemamme teoreettinen viitekehys sekä tutkimustuloksemme käyvät vuoropuhelua keskenään.

6 AINEISTO

Kulmalainen, T. (2015). *Tyttöjen kaverisuosio. Etnografinen tutkimus yläkoulun epävirallisista järjestyksistä* (väitöskirja). Viitattu

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1753-9>

Manninen, S. (2010). *”Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista”. Maskuliinisuudet, poikien valtahierarkiat ja väkivalta koulussa* (väitöskirja). Viitattu

<http://urn.fi/urn:isbn:9789514263590>

7 LÄHTEET

- Bourdieu, P. (1998). *Järjen käytännöllisyys: toiminnan teorian lähtökohtia*. Vastapaino.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D. (1995). Kieli, sukupuoli ja symbolinen väkivalta. Teoksessa P. Bourdieu & L.J.D. Wacquant (toim.) *Refleksiiviseen sosiologiaan*. Gummerus, 173–210.
- Blomstedt, J. (2001). *Yksilö ja hierarkia*. Yliopistopaino.
- Butler, J. (2006). Hankala sukupuoli. Tammer-paino, 54–55.
- Coie, J. Dodge, K., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 1982(18), 557–570.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Polity Press, 25, 77.
- Engelberg, M. (2010). Kielten sukupuolet. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, 67–169.
- Eskola, J & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, 18.
- Foucault, M. (1980). Tarkkailla ja rangaista. Suom. Nivanka, E. Otava.
- Helsingin yliopisto. (2019). *Väitöskirja*. Verkkojulkaisussa: <https://www2.helsinki.fi/fi/kasvatustieteellinen-tiedekunta/tutkimus/tohtorikoulutus/vaitoskirja#section-44418> (Luettu: 23.3.2021.)
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2008) *Tutki ja kirjoita*. Tammi.
- Jokinen, R. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, 128–138.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 6 c § (2014). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta, 1 § (2002). <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020563>

- Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista, 11 § (2019).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090661>
- Miles M. B. & Huberman A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage.
- Moilanen, P. & Räihä, P. (2018). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle kysymyksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus, 51–72
- Naskali, P. (2010). Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, 277–287.
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelma*.
- Poikkeus, A-M. (1996). Yksilön sosiaaliset vuorovaikutustaidot. Teoksessa M. Sarkkinen (toim.) *Psykologia -johdantokurssi*. Gummerus, 99–107.
- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K. & Toikka, A. (2014). *Suomalainen maku – Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Gaudeamus.
- Rajala, K. (2021). *Hierarkiat yläkoulun kaveriporukoissa: Nuoren kokema sosiaalinen asema ja liikkuminen* (väitöskirja). Viitattu <http://urn.fi/URN:ISBN:987-951-790-533-6>
- Rinne, R., Kivirauma, J. & Lehtinen, E. (2005). *Johdatus kasvatustieteisiin*. WSOY.
- Roos, J.-P. (1985). Pelin säännöt: intellektuellit, luokat ja kieli. Teoksessa J.-P., Roos (toim.) *Sosiologian kysymyksiä*, 7–28.
- Rossi, L-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, 21–38.
- Salmivalli, C. (2005). *Kaverien kanssa: Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. PS-kustannus.
- Tampereen yliopisto. (2020). Sukupuolentutkimus. Yhteiskuntatieteiden tieteena. <https://www.tuni.fi/fi/tutustu-meihin/sukupuolentutkimus#switcher-trigger--overview>
- Tontti, J. (2005). Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. Teoksessa J. Tontti. (toim.) *Tulkinnasta toiseen*. Vastapaino, 61–62.

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Urponen, M. (2010). Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa T. Juvonen, L-M. Rossi & T. Saresma (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, 292–304.
- Uusitalo, H. (1991). *Tiede, tutkimus ja tutkielma*. WSOY.
- Kalalahti, M. (2014). *Muuttuvat koulutusmahdollisuudet –Nuorten sosiaaliset hierarkiat ja koulumenestys*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H. & Kantola, J. (2012). Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. *Naistutkimus*, 2012(4), 16–27. Viitattu <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1615364>
- Wacquant, L.J.D. (1995). Metodologinen relationalismi. Teoksessa P. Bourdieu & L.J.D. Wacquant (toim.) *Refleksiiviseen sosiologiaan*. Gummerus, 35–39.